

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בשלח" (ובו י"א עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"בזמורנג" (בעין הסערה)

פרק ב' "ועל תלאותיך"

לצאת ממצרים מתו בשלושת ימי האפילה, ומאי אולמא דתן ואבירם שלא היו מצדיקי הדור שיזכו להישאר בחיים, אחרי שלא רצו לצאת ממצרים? בר מן דין מצינו שהיו במדבר וחלקו על משה עד שנבלעו באדמה במחלוקת קרח ועדתו ואימתי הגיעו?

וכבר הבאתי בספרי "ברכת הלל" על שמות (סימן א') לבאר מעט העניין, דהנה יש לתמוה על מאי דאיתא במדרש רבה ובילקוט בריש שמות בעניין שזכו בני ישראל לגאולה, ומנו שם כמה וכמה מעלות שהיו ישראל מצוינים בהם במצרים, ואחד מהם שלא נמצאו בבניי בעלי דליטוריא, והביאו במפרשים ראיה לזה שלא היו בהם בעלי דליטוריא, מדלא חששו לומר למצרים בריש גלי שמבקשים הם כלי כסף וזהב ושמלות בהשאלה ולמעשה כוונתם הייתה לקחת זאת במתנה, ואם היו ביניהם בעלי דליטוריא למה לא חששו שאותם דלטורים ימסרו למצרים, כי הכל בשקר ייסודו וכוונתם לצאת ממצרים ולקחת את הכל במתנה? אלא ע"כ שלא היו בהם בעלי דליטוריא.

ולכאורה יש לתמוה שהרי רש"י על הפסוק "אכן נודע הדבר" (פ' ב' פס' י"ד) מביא מדברי המדרש רבה וז"ל "נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות העולם, להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך". הרי לנו שהיו בהם בעלי דליטוריא?

ברם באמת כל הראיה של משה רבינו הייתה, מזה שדתן ואבירם היו אלו שמסרו לפרעה דברי מלשינות, לפיכך נמסר לידי פרעה לכך חשש שמא יש בהם בעלי

א) היכן היו דתן ואבירם בעת יציאת מצרים?

איתא בפרשה (פ' י"ד פס' ג') **"ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם במדבר סגר עליהם המדבר"**.

ובפרש"י: "ואמר פרעה, כשישמע שהם שבים לאחוריהם. לבני ישראל, על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם, עליכם. אמרי לי אחי הוא, אמרי עלי".

ופשוטו של מקרא נראה, כי רש"י מבאר שאין לומר שדיבר אל בני ישראל, שהרי פרעה נמצא במצרים ואילו בניי כבר נמצאים במדבר, וא"כ אין מתאים הלשון לבני ישראל, אלא על בני ישראל, שמפרש את התנהלותם שהיא אובדן דרך ומצב זה מזרזו יותר ויותר לצאת להילחם בהם. וכן פירש התרגום אונקלוס כפשוטו ממש.

ברם בתרגום יונתן מפרש בדרך שונה לחלוטין את הפסוק, שאין הכוונה על בני ישראל אלא לבני ישראל, ומי הם אלו? דתן ואבירם שנותרו במצרים ולהם הוא מספר את קורות בני ישראל שברחו ממצרים, וזה לשונו "ווימר פרעה לדתן ואבירם בני ישראל דמשתירין במצרים, מטרפין אינון עמא בני ישראל בארעא, טרד עליהון טעות צפון נגדוי דמדברא".

הרי דמיאן לפרש כרש"י דהכוונה היא 'עלי' אלא 'אלי' והכוונה היא לדתן ואבירם שנשארו במצרים. ולהדיא ביאר בפירוש יונתן [במקום] שהתרגום יונתן חולק על רש"י וסובר שדתן ואבירם מרדו בציווי ה' ולפיכך נותרו במצרים. אלא שהדברים צריכים ביאור רב, שהרי כל אלו שלא רצו

שיאמרו לשה"ר על כלל ישראל לא היו, לפיכך לא חששו שיהיה מי שימסור לפרעה כי הם נוטלים את הכל במתנה ולא בשאלה וזה גוף ההכרח שלא היו יותר דלטורים. ומתחילה חשש משה רבינו שמא כפי שדתן ואבירם מלשינים שמא קיימים עוד כאלו ולא תהיה להם הזכות להיגאל, אבל המדרש מעיד כי מלבדם לא היה איש ולפיכך היה זה אחד מהזכויות להיגאל.

ולפי זה אפשר לומר, שבזה נחלקו רש"י ותרגום יונתן, דהתרגום יונתן סבר דבאמת יכולים היו דתן ואבירם למסור למלך אם היו יודעים אלא שלא ידעו כלל את הסוד כי יוצאים הם לגמרי ולוקחים את הכלים במתנה וסוברים היו כי יוצאים הם רק לג' ימים בלבד ובזה חלוקים היו מכל רשעי ישראל שמתו בג' ימי האפילה, כי אם היו יודעים את האמת היו מצטרפים לכלל בני ישראל, רק לצאת לשלושה ימים לא רצו, וכיון שלא סירבו לעצם העניין לא הייתה כל סיבה להמיתם, שהרי ברגע שנודעה להם האמת שבני ישראל יצאו ממצרים הצטרפו לכלל ישראל במדבר ולפיכך אנו רואים אותם במדבר.

אבל רש"י חולק על התרגום יונתן וסובר שדתן ואבירם כבר יצאו ממצרים, תדע שהרי פירש בפסוק לקמן (י"ב) "הלא זה הדבר אשר דיברנו אליך במצרים לאמור חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר" ועל כך כתב רש"י ז"ל "אשר דברנו אליך במצרים, והיכן דיברו? ירא ה' עליכם וישפוט" (לעיל פ"ה פסוק כ"א).

והנה שם כתב רש"י (על פסוק כ') "ויפגעו את משה ואת אהרן ניצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו בעני פרעה ובעיני עבדיו וגו'". וז"ל "ויפגעו אנשים מישראל את משה ואת אהרן. ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים, דתן ואבירם היו, שנאמר בהם יצאו ניצבים".

והנה לפי זה מה שכותב רש"י "אשר דברנו אליך במצרים" על מי זה אמור? על דתן ואבירם. כלומר דתן ואבירם יצאו ממצרים

דליטוריא. אבל באמת דתן ואבירם היו היחידים ומלבדם לא היה איש, ולזה מביאים המפרשים ראיה שמזה שבנ"י לא חששו ממלשינים, סימן שלא היו בהם בעלי דליטוריא. ברם יש לתמוה מפני מה לא חששו בנ"י מדתן ואבירם גופא, שמא ימסרו אותם לפרעה כפי שעשו תמיד?

אלא אחת מן השניים, או שלא ידעו כלל שיוצאים ממצרים, דהיינו שכולם נזהרו מלמסור להם את הסוד הזה שיוצאים לצמיתות ולהם מסרו כפי שמסרו לפרעה, שיוצאים רק למשך ג' ימים ובאמת לוקחים את כלי מצרים בשאלה בלבד, לפיכך לא היה להם מה להיזהר ומהאי טעמא לא יצאו דתן ואבירם. וכוונת פירוש יונתן שבעניין זה בלבד מרדו, מכל מקום כיון שלא מאסו בארץ חמדה לא נענשו כיתר הרשעים.

ובדרך אחרת אפשר לומר שאפילו אם דתן ואבירם ידעו לא חששו מהם, שכן נעשו עניים ואיבדו את כל כושר השפעתם ולא היו מצויים יותר אצל פרעה, כפי שהביא רש"י (פ"ה ד' פס' י"ט) "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" ובפרש"י: כי מתו כל האנשים מי הם? דתן ואבירם, חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת,

ומקור דבריו הם מהגמ' נדרים (דף ז' ע"ב) וביארו תוס' ר"ן ורא"ש שם, דכל היכולת של דתן ואבירם להזיק למשה רבינו הייתה כל עוד היו בעלי ממון ובעלי השפעה ויכולים היו להגיע לבית המלך למסור על משה רבינו, אבל ברגע שירדו מנכסיהם אבדה כל השפעתם ונבאשו בעיני המלך ולפיכך לא יכלו יותר להזיקו, ויעוין שהאריכו מניין שהיו עניים ולא סומים או מצורעים או מי שאין לו בנים, שאף הם חשובים כמת (דזה וודאי שלא מתו כי הרי היו במחלוקת קרח דכל ניצים וניצבים עולה על דתן ואבירם) וכן כתב להדיא בתרגום יונתן במקום.

ולפי"ז אפשר לומר, דלעולם ידעו דתן ואבירם את הסוד אלא שבני ישראל לא חששו מהם כי ידעו שאין להם כל השפעה יותר על פרעה בלא כסף, ודלטורים נוספים

אבל עדיין תמוה אם היו עשירים למה לא מסרו את משה רבינו עד עתה, ומה העניין שלפתע הקב"ה העשיר אותם, אחרי שעשה בכוונה שיהיו עניים? וצ"ע.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ב) ביאור הגר"א על 'עד יעבור עמך הוי"ה עד יעבור עם ז"ו קנית'

עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית (טו, טז)

אמרינן בברכות ד' ע"א: "כדתניא עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה, מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא".

וכתב בביאורי אגדות להגר"א שם:

"עד יעבור זו ביאה ראשונה. כמו שכתוב הלא ה' זו חטאנו לו, וזה השם שכותבין על המזוזה, וזהו הוי"ה זו, וזהו שאמרו זו ביאה ראשונה, כי עיקר הפגם הוא בחצי האחרון כנודע, וזהו שאמרו אלא שגרם החטא".

וכתב על זה בפירוש בנו הגאון ר' אברהם ז"ל: "כמ"ש הלא ה' זו חטאנו לו. כי ב' אותיות ראשונות י"ה אין הפגם נאחז בהם בגלות לרוב דקותן, אבל ו"ה שהם בחינת תורה ומצות, בגלות נפגמו, וכותבים במקומן על המזוזה כ"ו ז"ו, כ"ו תחת י"ה שם מלא, ז"ו תחת ו"ה, וזה אמרו הלא ה' זו חטאנו לו, וזה שאמר עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, קודם שחטאו הזכיר שם מלא, עד יעבור עם זו זה ביאה שניה, שפגמו בחצי שם האחרון, והזכיר מלת זו תחת ו"ה, וזהו שגרם החטא, שפגמו בשני אותיות האחרונות בחטא העריות שנשאו נשים נכריות".

וידוע מה דאיתא בגיטין נ"ח ע"א: "ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים, ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו, אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו לא זז משם עד שפדאו

ונמצאים ביחד עם ישראל וחוששים מפרעה ככולם ובאים כעת לריב עם משה רבינו שהבאיש את ריחם בעיני מצרים. הרי שרש"י אינו מפרש כתרגום יונתן שלא יצאו ממצרים, וס"ל שכיון שנעשו עניים כבר לא היו מצויים אצל פרעה והיאך פרעה אמר להם והרי לא החשיבם כל עיקר? ועל כן צריכים לומר שאף הם ידעו את הסוד שיוצאים ממצרים ויצאו יחד עם הכלל וזה שלא חששו מהם כיון שאינם יכולים בלאו הכי להלשין.

אבל התרגום יונתן מפרש שאלו שאמרו למשה בקריעת ים סוף היו כת הרשעים שרצו לחזור למצרים ואין זה הולך כלל על דתן ועל אבירם שהרי נותרו במצרים, ועל הפסוק "ויראו אותם ניצבים" מפרש שהכוונה לרשעים כפי פירושו הראשון של רש"י שם. ברם יש להבין דברי התרגום יונתן כי אם דתן ואבירם נעשו עניים למה חששו מהם בני ישראל והיאך איך יכולים היו למסור, ואם נאמר שאין זה מונע רק אם היו מתים ממש, מי הם אלו האנשים שחפצו במותו של משה רבינו ועתה מתו? אם הכוונה כפשוטו והרי דתן ואבירם לא מתו והם אלו שחפצים היו ברעתו? ובפרט שהתרגום יונתן כותב להדיא כי מתו האנשים שירדו מנכסיהם.

ותירץ לי אברך ת"ח מופלג שליט"א, שאפשר שבמכת דם שוב העשירו ככל בני ישראל שהעשירו במכת דם וחזרו להיות חשובים בפני פרעה ולפיכך דיבר עמם בעת שיצאו ממצרים, לפיכך נזהרו מהם מאד שלא למסור להם את סודותיהם. אלא שתמוה לי על כך, דא"כ איך לא הלכו למסור לפרעה כי משה רבינו הוא זה שהרג את המצרי ובשל כך עשה אותם הקב"ה עניים כדי שלא יזיקו למשה רבינו, למה עתה נתן להם עושר,

והנה זה לא יקשה לי, אם היו עניים, למה דיבר איתם פרעה עתה? כי אפשר שכל עוד היו הרבה יהודים לא החשיב את העניים, אבל עתה שרק הם נותרו רצה להתגרות בהם ולהתפאר שכל אחיהם שיצאו ממצרים נבוכים הם עתה במדבר.

ולכאורה משמע מדבריו שאת הביאור על תשובת התינוק לר' יהושע כתב מדנפשיה, ולא בשם הגר"א, אמנם באמת גם הגר"א עצמו אמר פירוש זה, וכמו שכתוב בשמו בספר אמרי נועם (ברכות ד.) בזה הלשון:

"מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל שיעשה להם נס וכו'. אמר הגאון דזהו שכתוב כששאל ר' יהושע בן חנניה להתינוק מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים, והשיבו הלא ה' זו חטאנו לו (גיטין נח.) וכו', דלכאורה אינו מובן במה היתה התשובה הזאת כל כך גדולה בעיניו עד שהבין מזה שיהיה מורה הוראה בישראל, ויש לומר דהכי פירוש, שהוא שאלו מי נתן למשיסה יעקב, רצה לומר שהם במדרגה שפלה כשהיו בגלות בבל (דיעקב מורה על מדרגה שפלה), וישראל לבוזזים רצה לומר אף לאחר שהיו במדרגה העליונה דהיינו כשנגאלו, מפני מה לא נגאלו גאולה שלמה, והשיבו הלא ה' זו, פירוש שגאולה ראשונה שנכתב בה עד יעבור עמך ה' היתה גאולה שלמה, אבל גאולה שניה שנכתב בה תיבת זו, חטאנו לו, ולכך לא היתה גאולה שלמה.

ובכמה ספרים כתבו לפרש על דרך זה מה שהיה אומר נחום איש גם זו "גם זו לטובה", כגון מה שכתב בספר בת עין (פ' דברים ד"ה בעבר הירדן): "ואמר הרב הקדוש ר' חיים מקראסני זצ"ל על גם זו לטובה, פירוש שידוע ששם הוי"ה הוא רחמים והשם כו"ז שהם אותיות שאחר אותיות הוי"ה בא"ב הם דין, רק שהחסד גנוז בתוכו בהסתר, ואותיות כו"ז של השם כו"ז החסד שבהם הם יותר נגלים, כי הם גימטריא הוי"ה, ואותיות ז"ו הם יותר דין, והחסד נסתר בתוכו ביותר, ולכן אמר נחום איש גם זו לטובה, פי' גם אותיות ז"ו שהם מורים ביותר על בחינת דין מכל האותיות אעפ"כ גם כן הם לטובה, שבוודאי החסד גנוז בתוכו".

וכיוון לפירוש זה מנפשיה הג"ר יוסף ענגיל ז"ל בקונטרס שב דנחמתא אות ג', וז"ל: "דרך רמז י"ל מה שאמר דוקא בלשון זה, והוא, כי השם הוי"ה ב"ה נודע שהוא שם החסד, ונודע עוד כי חציו הראשון שם אין שטן ואין פגע רע ורק חציו השני פעמים בא החסד בהתגלות ופעמים בא מלובש בדין, שגם הדין הוא לתכלית הטובה, והלבוש של השם נודע שהוא באותיות הא"ב שאחרי השם, דהיינו אחרי ה' היא כ' ואחרי ה' היא ו' ואחרי הו' היא ז' ואחרי ה' היא ו', והוא השם כוז"ו, ונמצא

בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל, ומנו רבי ישמעאל בן אלישע".

ובספר סערת אליהו להגאון ר' אברהם בן הגר"א, האריך בביאור תשובת התינוק לר' יהושע, ואחר כך כתב לבאר עוד על פי דברי הגר"א הנ"ל, ושם ביאר את דבריו ביתר ביאור, וזה לשונו:

"ויתר הביאור יתכן כמו שכתבנו למעלה לפי מצב העת החורבן, הריני כפרת משכבו אמור"ר הגאון ז"ל שפי' על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ד.) תניא עד יעבור עמך ה' עד יעבר עם זו קנית עד יעבור כו' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה, מכאן אמרו ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם נס בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא, ופירש הוא ז"ל על דרך שאמרו חז"ל (עירובין יח:) מיום שחרב בית המקדש די לעולם שישתמש בשתי אותיות בי"ה כמו שנאמר (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל י"ה, כי י"ה מורים על חכמה ובינה יראה ואהבה, שתי אותיות אלה קדושים המה מאד גם בכל עת נוכל להשתמש בהם, כי הם שנים רעים דלא מתפרדין ואין כל אומה ולשון כגון ישמעאלים ופלשתים יכול לשלוט בהם, כמו שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שה"ש ח, ז), ושתי אותיות אחרונות הם ו"ה שמורים על התורה שבכתב ושבועל פה, תורה ומצות, כי ידיעת המצות על נכון לא נדע רק מהתורה שבעל פה, ואין אנחנו כדאים להשתמש בהם מיום שחרב בית המקדש, וכן רוב המצות אינן נוהגות בחוץ לארץ, והרמב"ן ז"ל האריך בזה, רק אנחנו משתמשים בחילופן תחת ו"ה כותבים על המזוזה ז"ו, כי התורה נתקיימה, רק לא על מכוון, וזה אומרו עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, שאז לא היה השם שלם, עד יעבור עם זו זו ביאה שניה בימי עזרא שנשאו נשים נכריות ופגמו בחצי שם השני, מכאן שראויים היו אלא שגרם החטא ופגמו בשם ולא נעשה להם נס, וזה ששאל ר"י את התינוק מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים, השיב התינוק הלא ה' זו חטאנו לו, אם לא היינו חוטאים היה השם שלם והיה עושה לנו גם היום נסים לשדד את המערכות כי אין מזל לישראל, אפס מה שחטאנו גרמנו שיתחלף ו"ה בז"ו, וז"א הלא ה' זו וגו', הכל במה שחטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו".

ולאכול בצד זה, ותירצו דמכ"מ לא שרינן אף דאפשר במחשבה, הרי מבואר שיש איסור לעשות מלאכה בשבת ע"י מחשבה (וק"ק מנ"ל שיש בו איסור תורה).

ויש להעיר לפי מה שדקדקו כמה אחרונים בדברי התוס' שם שלא נתכוונו לאסור תרומה ע"י מחשבה, אלא לומר שהפרשת תרומה בדיבור אסור אע"פ שישנו במחשבה, אבל תרומה במחשבה מותרת (עי' מהרש"א ורש"ש וגליוני הש"ס שם ושעה"מ תרומות פ"ד הט"ז, ועי' מעדני ארץ תרומות שם וראשית ביכורים נט א), והטעם ביאר הרש"ש שם, משום דדרשינן 'ודבר דבר' דיבור אסור הרהור מותר, ולדבריהם הדק"ל איזה איסור יש בבישול המן בשבת ע"י מחשבה.

אך באמת כבר הקשו כן בעלי התוס' במושב זקנים (במדבר יא ח), למה יהיה אסור בשבת לחשוב על המן שיהיה בו טעם תבשיל, ותירצו ז"ל, וי"ל דכיון דלא היה מתהפך אלא על פי דבורו לתבשיל, חשוב תיקון, דהא אפילו הפרת נדרים לצורך שבת איבעיא לן בנדרים (עז א) ובסוף שבת (קנז א) אי שרי בשבת, ואע"ג דהתם שרי, הכא חשיב תקון ע"כ. הרי מבואר מדבריהם שהיה צריך דיבור בשביל לבשל ולאפות את המן, ודיבור חשיב מלאכה, והיינו כדברי התוס' בגיטין שאסור לתרום ע"י דיבור וכנ"ל (ועד"ז כתבו התוס' ב"ק ק. ד"ה טיהר, דדיבור חשיב מעשה היכא דקם דינא בדיבורו ע"ש). וע"ע במרכבת המשנה על המכלתא כאן, ובשו"ת אחיעזר (ח"ב סי' מט אות ד) ובשעה"צ (סי' תרלג סקט"ו) בשם רעק"א.

ב. עו"ק לפי מה שהביא הקה"י (ב"ק סי' מה) כמה ראיות שאין איסור לעשות מלאכה בשבת בצורה סגולית, מהא דלוחשין בשבת ולא חשיב צידה, וכ"מ בירושלמי שמותר לכבות דליקה בצורה סגולית, והביא מהשל"ה הק' שמשו רבינו כתב את ספרי התורה ביום מותו וקשה הרי משה"ר נפטר בשבת, ותי' שכתבם ע"י שם והשבעת קולמוס, וכתב הקה"י שאין מזה ראייה להתיר בכל איסורי תורה וכגון רציחה ע"י שם, דאיסורי שבת שאני דחשיב כלאחר יד ע"ש.

ולפי"ז קשה אמאי נאסר לבשל את המן ע"י דיבור או מחשבה, שהוא בצורה סגולית ולא טבעית. ואפשר שכיון שדרך בישול המן היה ע"י מחשבה, לא חשיב כלאחר יד, משום שזהו צורת הבישול הרגיל של המן ועי'.

ג. בנוסף יל"ד דהנה איסור מבשל מדאורייתא הוא רק באור או בתולדות האור, אבל בחמה בתולדות

שאותיות זו המה לבוש לחצי האחרון של השם, ועל כן אמר גם זו, רצה לומר הגם שבא חצי האחרון של השם בלבוש ולא נתגלה החסד בעצם כי אם בלבוש הדין, עם כל זה הוא לטובה".

ובבן איש חי פתיחה לפרשת וזאת הברכה כתב: "דידוע מה שכתבו רבני אשכנז ז"ל בביאור מאמר נחום איש גם זו שהיה דרכו לומר גם זו לטובה, היינו כדי למתק אותיות זו דשם כוז"ו שהם דין כנודע", וכן כתב בבן יהוידע (נדרים מ"א ד"ה רבי הוה גמיר), ע"ש.

ובאמת רוב הפסוקים שכתוב בהם 'זו' מדברים בעת צרה, כמו 'ברשת זו טמנו נלכדה רגלם' (תהילים ט טז), 'יתפשו במזמות זו חשבו' (שם י ב), 'תצרנו מן הדור זו לעולם' (שם יב ח), 'מפני רשעים זו שדוני' (שם יז ט), 'תוציאני מרשת זו טמנו לי' (לא ה), 'בארח זו אהלך טמנו פח לי' (קמב ד). ושאר המקומות שכתוב זו גם כן צריך לפרשם ע"פ דרך זו, ותן לחכם ויחכם עוד.

מהגאון רבי צבי כהן שליט"א

ג) איסור בישול המן בשבת.

שבת קודש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וגו' (טז כג)

מבואר בקרא שבשבת היה אסור לבשל ולאפות את המן, ולכן הוצרכו להכין הכל מבעוד יום, וכמ"ש רש"י, מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום ע"כ. ויש לדון בזה מכמה אנפי.

א. החיד"א (בפני דוד כאן) הקשה, הרי עם ישראל לא היו צריכים לבשל את המן בידיים, אלא היה מתהפך למבושל ע"י מחשבה בלבד, וכמ"ש רש"י על הפסוק שטו העם ולקטו וטחנו ברחים (במדבר יא ח) וז"ל, לא ירד ברחיים ולא בקדירה ולא במדוכה, אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין ע"כ, ואיזה איסור יש בזה לחשוב שיתהפך המן למבושל ואפוי.

וכתב ליישב בשם מהר"ש פרימו, שאף תיקון הנעשה ע"י מחשבה לבד חשיבא מלאכה, וראיתו מדברי התוס' (גיטין לא. ד"ה במחשבה) שהקשו אמאי אין מגביהין תרומות בשבת והא אי"צ לתרום ע"י מעשה אלא יכול ליתן עיניו בצד זה

והנה כל הקושיות הנ"ל הם לפי ההבנה הפשוטה שהוצרכו להכין הכל מער"ש מחמת איסור מבשל, אך יש מקום לפרש באופ"א שאיסור הבישול במן הוא מחמת מכה בפטיש, לפי שזהו גמר מלאכתו של המן במחשבת תיקונו, וכ"מ בפירוש הנצי"ב על המכילתא שם, וכ"מ קצת גם מדברי המושב זקנים שם דחשיב תיקון, משמע דמדין תיקון מנא אתינן עלה. ולפי"ז מיושב הא דנאסר אע"פ שאין בישולו ע"י חום ואינו בתולדות האור ולא נשתנה ממש למבושל, משום שעכ"פ יש בו איסור מכה בפטיש.

ועי' באמרי בינה (שבת סימן כא) שהקשה אמאי בכל מבשל אין איסור מכה בפטיש, ותי' עפ"ד רש"י (שבת עד ב) דבחבית ליכא משום מכה בפטיש משום דמאליה נגמרת מלאכתו בתנור, הרי דמכה בפטיש אינו מלאכה רק אם עושה בידים, אבל הנגמר בסיבתו ע"י דבר אחר אין כאן מלאכת מכה בפטיש, והוא הדין בישול דנגמר הדבר מאליו ע"ש, ולפי"ז בנד"ד שהמן נהיה מתוקן תיכף ע"י דיבורם, שפיר יש לומר דחשיב מכה בפטיש וכנ"ל.

אך זה תליא האם שייך איסור מכה בפטיש באוכלין, ושיטת הנשמת אדם (כלל כ ס"ה) והפמ"ג (שיח א"א סקט"ז) שאף אם יש איסור מכה בפטיש באוכלין מכ"מ אם ראוי לאכילה בלא התיקון לא חשיב מכה בפטיש, וא"כ אין להחשיב את בישול המן לכמה בפטיש כיון שהיה ראוי לאכילה גם בלא שיתהפך למבושל, אך יש שחלקו עליהם וס"ל שאף כשהיה ראוי לאכילה בלא זה חשיב מכה בפטיש (עי' באר יצחק סי"ג ענף ח לגבי גלגול ביצה ואמ"ב הנ"ל, וכ"מ במאירי שבת קד ב ע"ש) ולדבריהם ניחא. וראה בקונטרס מעשה אופה שנתבארו ענינים אלו בארוכה בסייעתא דשמיא.

הג"ר יצחק אדל שליט"א

(ד) ביאור מהו "בקיעת הים"

ישנו דבר לא מוסבר בהשקפה ראשונה באופן קריעת הים, מצד אחד 'ויבקעו המים' 'והמים להם חומה מימינם ומשמאלם', משמעותם הפשוטה של הדברים שהמים נחלקו לשנים באופן מוחלט, חצים בצד ימין וחצים בצד שמאל, אמנם בהבנה זו ישנו דבר מוקשה, שהרי הים הינו כעין בור גדול

חמה מותר, וא"כ מה האיסור לבשל את המן ע"י דיבורם מאחר שאינו ע"י האור ותולדות האור.

וי"ל דבאמת טעם ההיתר לבשל בחמה ובתולדות חמה פרש"י (שבת לט). שאין דרך בישול בכך, וא"כ במדבר שדרך בישול המן ע"י דיבר שפיר חשיב דרכו בכך ואסור בשבת וכנ"ל, ועד"ז כתב הנוב"י (תנינא סי' מג) בהא דאסר הר"ן מליחה בשבת אע"פ שאינו בתולדות האור משום דעכ"פ דרך בישול בכך.

ד. עו"ק דלכאו' איסור בישול ואפ"י בשבת הוא כשמבשלו ע"י חום ורתיחה, ומנ"ל לאסור תיקון אוכל שאינו בצורת בישול ואפ"י. ויש ליישב ע"פ מש"כ הפליתי (קה סק"ב) בדעת הרמב"ם שאסור לכבוש בשבת מדאורייתא משום שהוא כמבשל, ובר"ן (ע"ז עד ב) מבואר שגם במליחה יש איסור בשבת משום דמליח כרותח, הרי שיצירת תיקון של בישול אסורה אף כשלא נעשה ע"י חום.

ה. הנה יש להסתפק האם המן נהפך ממש לאפוי ומבושל, או שנשאר כצורתו ורק ניתן בו טעם של מבושל ואפוי, ולכאו' נחלקו בו התנאים במכילתא כאן וז"ל, ר' יהושע אומר, מה שהוא רוצה אפוי היה מתאפה לו, והרוצה מבושל היה מתבשל לו, ר' אלעזר המודעי אומר הרוצה דבר אפוי היה טועם כל אפויים שבעולם והרוצה לבשל היה טועם כל בישולים שבעולם ע"כ, והיינו דלדעת ר' יהושע היה נהפך לאפוי ומבושל, ולדעת ר"א המודעי היה בו רק טעם של אפוי ומבושל.

וא"כ קשה דבשלמא לדעת ר' יהושע שע"י המחשבה נהפך המן למבושל, שפיר יש בו איסור לחשוב עליו בשבת, אבל לדעת ר"א המודעי שלא היה מתבשל באמת אלא רק ניתן בו טעם של מבושל ואפוי, איזה איסור יש לעשותו בשבת.

ועי' במרכבת המשנה על המכילתא, שאכן מחמת זה נסתפקו ישראל אם אסור לחשוב עליו בשבת או שכיון שאינו נהפך למבושל ממש שרי, וענה להם משה רבינו דמכ"מ אסור ע"ש. ויש להוסיף עפ"ד הט"ז (סי' שיח סק"ו) בשיטת היראים שיש איסור בבישול אחר אפ"י, והראב"ה הקשה עליו דמוכח בגמ' שנשאר לו השם הראשון ונחשב אפוי ולא מבושל, ותירץ הט"ז שאע"פ שנחשב אפוי מכ"מ נותן בו טעם מבושל ובנתינת הטעם לבד חשיב ג"כ מבשל ע"ש, וא"כ הכ"נ לענין בישול המן בשבת, מאחר שע"י מחשבתו ניתן בו טעם של מבושל ואפוי הרי"ז נאסר בשבת.

שלא יצטרכו לרדת ולעלות מתחת גובה פני היבשה קפאו שני שלישי המים.

ועפ"ז מבוארים היטב הפסוקים שאמנם המים נחלקו לימין ושמאל אך היה זה רק בשליש העליון ובשני שלישי התחתונים קפאו המים, ועוד מיושב מדוע צריך הקב"ה לקבוע גבול מיוחד לים מכיון שהים יותר גבוה מהיבשה ודרך מים לרדת ממקום גבוה לנמוך, על כן צריך נס מיוחד שלא ישטפו המים את היבשה.

ומצאתי מבואר כן בהרבה מקומות ונביא מקצתם, דהנה בתהילים ק"ד ו' "על הרים יעמדו מים" עי' רש"י וז"ל "מי אוקינוס גבוה מכל העולם עומד על ההרים וכן הוא אומר (עמוס ה' ט') הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אין שפיכה אלא מלמעלה למטה" ע"כ.

וכן בפסוק ט' "גבול שמת בל יעברון בל ישובן לכסות הארץ" עי' ברד"ק "כמו שהיו מתחילה וזהו ישובן. וזה מיכולת הבורא ומחכמתו ומרחמיו על בראיו כי כשנקוו המים במקום אחד באמת גבוה המים על הארץ מאד ועמדו נד אחד והמים בטבעם נגרים מגבוה לשפל והוא יתברך מנעם בטבעם לזה הדבר שיבואו גלי הים עד שפת הים ולא יעברו הגבול שהוא החול אשר על שפת הים ומ"ש יורדי הים כנגד השפה שהארץ גבוה על הים".

ועי' בתהילים ל"ג ז' "כנס כנד מי הים" עי' רש"י "לשון גובה" ועי' במצודת דוד "אוסף מי ים אוקינוס להיות כמו נד וצבור גבוה מן הארץ ולא תרד למטה כדרך המים".

ונראה לבאר מהות הענין שהמים גבוהים מהיבשה. דברד"ק התם מבאר כעין מה שכתב בק"ד והנה שם הוסיף עוד משפט "וכן נראה כי המים שהיו שטוחים על פני כל הארץ כשנקוו במקום אחד באמת גברו על הארץ לרוב כי אין במקום שנקוו המים עומק". ובדברים אלו מוסיף לנו ביאור בענין שהרי המים בבריאת העולם כיסו את כל היבשה וכשאמר הקב"ה 'יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה' לא נאמר שמיעט הקב"ה את כמות המים על מנת לגלות היבשה, אלא הקוים אל מקום אחד וממילא מעתה אינו מובן כיצד יש מקום לכל המים שנוספו, ומוכרח שהמים שנקוו עולים על גובה היבשה ומכך שהים גבוה מעל פני הארץ.

[עוד ראיתי בסוכה כ"ב ע"ב רד"ה העושה סוכתו כתב וז"ל "ובראש הספינה שהוא מקום גבוה של

מלא מים, ואילו נחלקו המים לצדדים לגמרי א"כ כעת נפער בור עמוק שעל בני ישראל לרדת לתוכו לעומק ואח"כ לטפס חזרה את דרכם החוצה. ומצד שני כתוב 'קפאו תהומות בלב ים' 'ובני ישראל הלכו בתוך הים ביבשה' ומשמעותם הפשוטה של הדברים שהים קפא ונהפך ליבשה וכך בני ישראל עברו עליו, ואכן כעת אין הם צריכים לרדת לעומק ואח"כ לטפס אבל המים לא נחלקו, ויש להבין האם הים נקרע לשנים באופן מוחלט או קפא.

ישנה עוד קושיה אשר הוקשתה לי תמיד, מהו שאומרים בתהילים קד (ברכי נפשי) "גבול שמת בל יעברון בל ישובן לכסות הארץ" שביאורו הפשוט שישנו נס מיוחד שהמים לא יצאו מחוץ לים וישטפו את היבשה, מדוע צריך גבול מיוחד לים והלא אין סיבה שיצאו ממנו המים וכמו אדם שממלא בור במים האם יש סיבה שהמים פתאם יצאו וישטפו את הארץ מסביב ואי נימא שהכוונה לכח המשיכה א"כ מה המיוחד במים והלא המצב הזה הוא בכל דבר ולדוגמא שכליו של אדם לא זזים ופוגעים בו ועצם זה שסלעים מההר הסמוך לא מחריבים את ביתו זה אותו נס ומה מיוחד במים.

והנה מציאה מצאתי בחזקוני והוא מדברי המדרשים (וכן הוא בקיצור בפ"י הרא"ש על התורה ובדעת זקנים מבעלי התוס') פרשת בשלח פ"ד פכ"א – "ויבקעו המים, משמע עד קרקעיתו של ים וכתוב אחד אומר קפאו תהומות בלב ים דמשמע שלא נבקעו לגמרי, אלא ים זה גדוש הוא ואילו לא נבקעו המים כלל הוצרכו לטרוח ולעלות למעלה ואם נבקעו לגמרי הוצרכו לירד עד תהום לפיכך נבקע הגודש דתילתא הוי ונעשה לישראל חומה מזה ומזה ושתי הידות קפאו היינו בלב ים מה ליבו של אדם בשליש גופו אף המים בשלישם קפאו וכשעברו ישראל בים לא לא הוצרכו לעלות ולרדת כי המים שוים לארץ והוא שיסד הפייט 'פונו כאן וכאן שלישי רום מימות צועו הנותרים למדרס פעמות" ע"כ.

תוכן דבריו: שהים אינו בגובה היבשה וכמו שנראה בהשקפה ראשונה, אלא גבוה בשליש מהיבשה והיינו ששני שלישי מהים הינם לעומק אך שלישי מגובהו יותר משפת הים, וזהו לב הים וכמו ליבו של אדם שעומד בשני שלישי מגובה האדם ושליש מעליו כך היה בקריעת הים שנקרע שלישי הים העליון על מנת שלא יוצרכו בני ישראל לעלות ולרדת מעל השליש העליון, אמנם כדי

הים הוא גדוש בשליש וכמו שהבאנו וא"כ ברור
מה הגזירה המיוחדת שיש בים.

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

פרשת בשלח

(ה) שירה על הנס

אז ישיר משה וגו' (טו, א)

איתא במד"ר (כג, ד) אז ישיר משה, הה"ד פיה
פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, מיום שברא
הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים לא
מצינו אדם שאמר שירה להקב"ה אלא ישראל, ברא
אדה"ר ולא אמר שירה, הציל אברהם מכבשן האש
ומן המלכים ולא אמר שירה, וכן יצחק מן המאכלת
ולא אמר שירה, וכן יעקב מן המלאך ומן עשו ומן
אנשי שכם ולא אמר שירה, כיון שבאו ישראל לים
ונקרע להם מיד אמרו שירה לפני הקב"ה שנא' אז
ישיר משה ובני ישראל, הוי פיה פתחה בחכמה,
אמר הקב"ה לאלו הייתי מצפה.

ונראה בס"ד הביאור בזה מה שלא אמרו אבות
העולם שירה על הטבת ה' עמם, דהנה בס' עמק
ברכה (בענין הלל על הנס) כ' לייסד בדין שירה על
הנס, ואלו דבריו, לכאול' צ"ע בעיקר דין זה, דאיזה
חילוק יש בין טבע לנס, ולמה כשאנו מקבלים טובות
מהשם דרך הטבע אין אנו מחוייבים בשירה אלא
בברכת הודאה, כגון ברכת הטוב והמטיב ועוד
ברכות אחרות של הודאה, כמבואר בפ' בתרא
דברכות, הא כל דרכי הטבע הם נס ממש, ולא ניסים
רגילים אלא ניסים נפלאים, כמו שאנו אומרים
בתפילה, נודה לך ונספר תהילותיך על ניסיך שבכל
יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת,
ובברכת אשר יצר אנו אומרים, רופא כל בשר
ומפליא לעשות, הרי שדרך הטבע כזה הוא פלא
ממש, והחילוק הוא רק שבדרכי הטבע אין אנו
מכירים את יד השם רק מאמינים ויודעים שכן הוא,
אבל באמת הם ניסים נסתרים והכל מהשם הוא,
וא"כ קשה, דלמה אין אנו מחוייבין בשירה גם על
דרכי הטבע.

אך נראה, דזה גופא מה שבדרכי הטבע אין אנו
מכירין את יד השם רק מאמינים ויודעים, ובדרכי
הנס אנו רואים ומכירין את יד השם הגדולה, וא"כ
נמצא דבנס לבד טובות השם ניתוסף בו נמי גבורות
השם, ומשום זה הוא דחייבין בשירה. ומעתה

ספינה והים גבוה מאד.. "חזינן ג"כ שהים הוא
מקום גבוה והיינו שהמים יותר גבוהים מהארץ
ואילולי הגזירה 'גבול שמת בל יעבורו' היו
שוטפים הארץ (אמנם יש מתקנים הגירסא ברש"י
אולם לפי המתבאר לעיל אין צורך לתקן
הגירסא)].

ונראה להוסיף בזה חשבון יפה במה שכתב
החזקוני שהים גבוה שלישי מהיבשה ואף שהביא
מקורו מהפסוק "קפאו תהומות בלב ים" שממנו
הוציא שכמו שהלב בשליש גופו של אדם כך גם
הים נבקע בשליש.

דהנה איתא בישע"י פ"מ פי"ב "מי מדד בשעלו
מים.. וכל בשליש עפר הארץ.. "ועי' רש"י שהביא
ביאור אחד שהקב"ה ברא את העולם שלישי מים
שליש ישוב ושליש מדבר, ובאלישיך איתא שם
וז"ל – וגם "כל" ומדד "בשליש עפר הארץ" כי
מדד באופן יהיו ב' שלישי העולם מים ושליש
העולם עפר הארץ כי שלישי העולם הם יבשה ואם
ידבר על מה שקודם דור אנוש יהיה שמדד
בשליש לעשותם ב' שלישים, ע"כ.

ובתוספת ביאור עי' מה שכתב האלישיך בבראשית
פ"א פ"י "ולמקוה המים קרא ימים" (לשון) רבים
לרמוז כי נועדו להיעשות רבים בהשפכם על פני
הארץ כאשר היה, כי תחילה היה שלישי העולם ים
ושני שלישים יבשה ובדור אנוש קרא למי הים
וישפכם ונעשו שני שלישי העולם ים והוא
כהתראה לכל הדורות". וא"כ העולה מדבריו
שכשברא הקב"ה את העולם צמצם את המים
לשליש וזה מסתבר שהיה הים גבוה בשני שלישי
מהארץ כיון שעד עתה כיסה הכל ועכשיו מכסה
שליש ושני שלישי לאן הלכו אלא היו גבוהין בשני
שליש וכשהגיע דור אנוש היה הים מכסה שני
שליש וא"כ שלישי להיכן הלך אלא שהיה הים
גבוה שלישי מעל פני הארץ, והנה כשעברו ישראל
בים סוף היה זה כבר לאחר ששטף הים שלישי
נוסף וא"כ היה גבוה שלישי מעל פני היבשה וזה
ככפתור ופרח לדברי החזקוני.

(אמנם בזה יש להעיר כי אם עתה מכסה שתי
שליש אז השליש הנותר מתפרס על פני שני
שליש וא"כ יוצא שמעלה הגובה רק בחצי שלישי
ודו"ק)

ועל כן נס עצום עושה עימנו הקב"ה גוזרו על הים
שלא יצא מתחומי התכנסותו שהלא בכוחו בכמותו
לשטוף את כל הארץ ואינו דומה לבור שאדם
הממלא בו מים אינו חושש שיצאו משם אלא כאן

השירה הודגש מאד מפלת מצרים, והמידה כנגד מידה לכל אחד מהם], ונראה, דלדין שירה על הנס, בעי' בזה נמי שינתן בו נקמה באויב או השונא, ויש לפרש בתרי אנפי, חדא, משום דאז ניכר יותר גבורת ה' שנוקם באויביו ומשלם מידה כנגד מידה, ועוד יש לפרש דזהו מעלה ותוספת בהטבת ה' כשיש בהנס עשיית נקמה, ודוק. וזהו שנתפרש בפתיחת השירה "אשירה לה' כי גאה גאה" - שנתגאה על הגאים, שבזה ניתנה נקמה בהמצרים וכמפורש עוד בכל אריכות השירה.

והרי בזה יתבאר היטב מה שלא אמרו שירה על גאולתם רק אחר מפלת מצרים, והלא בצאתם ממצרים שאמר להם פרעה קמו צאו וגו', [ואמר להם לשון שחרור כדאי' במדרש], לא עלה בדעתם שיהפך לבב פרעה ועבדיו על שילוחם, וא"כ למה לא אמרו שירה תיכף ביציאתם. ולהמתבאר דלדין שירה בעינן נמי שתנתן נקמה באויב, על כן עד מפלת מצרים בים סוף, ובאה הנקמה בהם, לא היה דין שירה על ניסים.

נמצינו מעתה דלדין שירה על הנס, בעינן תלתא, א, גבורות השם בשלמות, ב, הטבות השם שיהא הטבה שלמה, ג, שתנתן בזה נקמה באויב. ומשום תרי טעמי, מה שניכר יותר גבורת ה' כשנוקם באויביו ומשלם מידה כנגד מידה, ומצד מעלה ותוספת בהטבת ה' כשיש בהנס עשיית נקמה, וכמשנ"ת. והנה אלו ג' הפרטים מפורשים בקראי שקודם שירת הים, "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים" - הרי הטבת השם, "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" - הרי נקמה באויביהם, "וירא ישראל את היד הגדולה" - הרי גבורות השם שניכרים בהנס, והדר "אז ישיר משה וגו'".

והנה הראוני בס' מעגלי צדק (פסח, בענין שירת הים) עמד בד' העמק ברכה דבדין שירה בעינן תרתי, והיינו מלבד הטבת השם המחייבת רק דין הודאה, שיהא גם גבורות השם, והיינו לא רק שיהא נס, אלא שיהא ניכר ונראה יד ה' הגדולה, וזהו שאין דין שירה על נפלאותיו שבכל יום עמנו, לפי שאלו שבדרכי הטבע הם ניסים נסתרים, והדין שירה נאמר על גבורותיו הניכרים והנראים, וכל שם, דאם כן הוא, הרי דאם לא יראו הנס אין בו דין שירה, שהרי כל מעלת הנס הוא רק מה שרואים יד ד', ואם לא רואים הנס אין כאן כלל דין אמירת שירה על הנס. והביא מס' מעשה ניסים (שאלה א') בדין הלל וז"ל, נהללו ונשבחו בכל עת "יתראה לנו" גבורתו

החילוק מבואר, דעל טובות השם אנו חייבין בהודאה ועל גבורות השם אנו חייבין בשירה, וזהו דין שירה על הנס.

ומלבד גבורות ה' דבעי' לחיוב שירה, צריך גם שתהא הטבה לנו בזה, וזהו דאיתא במגילה יד דמקשה הגמ' דלימא הלל על ניסא דפורים, ומשני רבא, בשלמא התם הללו עבדי השם ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי השם ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אן, ובירושלמי פ' ערבי פסחים מבואר דבפורים כיון שלא נגאלו מן המלכות אין זה גאולה שלימה, ואין ראוי לומר עליו שירה. ואף דמצד גבורות השם אין כאן חסרון, דהרי היה נס גמור שהכל הכירו בו יד השם, אלא דצריך ג"כ הטבות השם, וכיון שלא נגאלו מן המלכות אין כאן הטבה שלימה.

ובהמשך דבריו כ', הרי נתבאר דלדין שירה על הנס צריך ביה תרתי, גבורות השם בשלמות וכו', וגם הטבות השם, שיהיה הטבה שלמה. וכן מבואר הוא בשירת "אז ישיר" המתחלת "אז ישיר משה וגו' ויאמרו לאמר אשירה לה'", פי', למה אשירה לו על זה הנס - מפני "כי גאה גאה" שנתגאה על הגאים ונתגדל שמו והכירו גבורותיו של הקב"ה, "סוס ורכבו רמה בים", כפירש"י שהיה הסוס מקושר לרכבו, והיינו גבורות בתוך גבורות, וגם "עזי זמרת ה' ויהי לי לישועה", והיינו הטבות השם, ולפיכך "זה קלי ואנוהו אלוקי אבי וארוממנהו". ע"כ דבריו הנפלאים.

הנה לפי דבריו אלו בדין שירה על הנס, דמלבד טובות השם בעינן גם גבורות השם, שרואין ומכירין יד ה' הגדולה, הרי נתבאר דכל היכא דליכא לזה אינו בדין שירה על הנס, [ואולם השירה שייכת בכל הטבה, כמשמעות המדרש, אמנם דין שירה נאמר בהשתלם אלו הדברים], וזהו באדה"ר שנברא, והצלת אברהם מן המלכים, ויצחק מן המאכלת, ויעקב מן המלאך, שלא היה שם גבורות ה' הניכרין, היינו דרך נס, להכי לא היה על טובתם דין שירה. אלא דאכתי לא יתבאר הך דהצלת אברהם מכבשן האש שראו יד ה' הגדולה, וכן יל"ע בהצלת יעקב מעשו ומן אנשי שכם אי הוי התם גבורות ה' הניכרין.

ונראה דבהנך תרתי דבעי' לדין שירה, שיהא הנס ניכר בו גבורות ה', ושיהא בו הטבות ה' הטבה שלימה, בעי' בזה עוד, והוא, די ש לדקדק לישנא דשירת משה וישראל "אשירה לה' כי גאה גאה" - שנתגאה על הגאים כפירש"י מהת"א, [וכן בכל

וכן בשירת דוד (תהילים יח, שמואל א) בסיום השירה באו פסוקי שירה והודאה "חי ה' וברוך צור וירום אלוקי ישעי, הקל הנותן נקמות לי וגו', על כן אודך בגוים ולשמך אזמרה", שנתינת הנקמה [שיש בזה גבורות ה' והטבתו] היא סיבה שעל כן אשיר לשמו.

ושירת דבורה (שופטים ה) מסתיימת "כן יאבדו כל אויבך ה'" היינו שנפילת סיסרא היה זה נקמה באויב, ועל זה באה השירה - כן יאבדו כל אויבך.

וכן הא דאיתא בסנהדרין צד, א ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מידת הדין לפני הקב"ה ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח, ופירש"י, כל הניסים הללו, שניצל מסנחריב ונתרפא מחליו. הנה גם הכא שהיתה תביעה על שלא אמר שירה, היה זה אחר שהיו אצלו אלו הענינים, גבורות השם והטבה, ושניתנה נקמה בסנחריב.

ובתהילים קמט "שירו לד' שיר חדש" ופי' הספורנו שהוא מזמור על ימות המשיח, ושם "לעשות נקמה בגוים וגו'" ובמזמור שלאחריו המסיים תהילות דוד, פי' הספורנו, שאחר נקמת שונאי ה' ואבדן המונעים מעבודתו אז ישמיעו קול תהילתו בקרב עמו הללו קל בקדשו וגו'.

וכן בתפילת על הניסים דחנוכה ופורים, שכל שם בעמק ברכה שזהו מדין שירה על הנס, נזכרת הנקמה באויביהם, בחנוכה "נקמת את נקמתם" ובפורים "והשבות לו גמולו בראשו", [ויל"פ עוד, דבפתיחת על הניסים נזכרו ג' הענינים הנצרכין לדין שירה על הנס, "גבורות" - גבורת ה', "תשועות" - הישועה לישראל, "מלחמות" - הנקמה באויביהם]. והברכה בסיום קריאת המגילה שהיא הלילא, כולה סובבת על הנקמה שנוקם השי"ת את נקמתינו.

והראני אחי המופלג הרב יחיאל מיכל, דהדברים מפורשים בפי' אדונינו הגר"א למשלי עה"פ "בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה" (יא, י) וז"ל, בטוב צדיקים תעלוץ קריה - כי כאשר הקב"ה מציל את עמו ישראל מצריהם העומדים עליהם, מתחילה גואל אותם ומיטיב להם, ואח"כ נוקם את נקמתם מהצרים, כמו במצרים, שבתחילה גאל אותם, ואח"כ איבד המצרים בים סוף, וכן בהמן מתחילה הטיב למרדכי, ואח"כ הפיל את המן ותלו

ונצחונו ית', עכ"ל, ועוד הביא לדייק כן דיסוד החיוב משום שע"י הנס מתראה לנו יד ה'. אולם ההטבה תלוי בגוף קבלת הטובה, ולא במה שנראה.

ופירש בזה דקדוק המקרא דיושע וגו' שקודם השירה, דלענין הטבת השם כ' "ויושע" ה' את ישראל וגו', היינו עצם הישועה, ואילו במה שהיה גבורות ה' וידו הגדולה נאמר "וירא" ישראל וגו', משום דנס שיש בו גבורות השם שנאמר בו דין שירה, צריך שיראו הגבורה, וזהו שכתוב "וירא" ישראל וגו'.

והנה לפמשנ"ת ד"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" היינו הנקמה, ונאמר בזה "וירא" ישראל, הנה אם עניינו משום גבורות ה' הניכרים כשמשלם נקמה ונותן מידה כנגד מידה, הרי זהו שבא המקרא בלשון וירא, ואם עניינו משום הטבת השם הטבה שלמה, שהנקמה היא מעלה בזה, י"ל דמה שנאמר בזה לשון "וירא", הביאור כי ענין הנקמה שהוא תוספת בהטבה מה שניתן נקמה באויב, הרי מעיקר הטבה זו שיראו המוטבים את הנקמה, ואם אינם רואים חסר בגוף ההטבה שבנקמה, וכלישנא דקרא (תהילים עט, י) "יודע בגוים" לעינינו" נקמת דם עבדיך השפוך", ובתפילת אב הרחמים שאומרים בשב"ק, וינקום "לעינינו" נקמת דם עבדיך השפוך, שזהו מעיקר הנקמה. וכן בתהלים קיט "כמה ימי עבדך מתי תעשה ברדפי משפט" ובמצודות דוד, פן אמות ולא אראה הנקמה. ואם כן הרי מאירים הדברים, דגם זאת - נקמה אשר עשה ה' במצרים, "וירא" ישראל.

וכן מצינו עוד בשאר שירות, שבאה השירה על שניתנה נקמה, הנה שירת הבאר נאמרה לסוף ארבעים שנה (במדבר כא, יז) והבאר ניתן להם בתחילת ארבעים שנה, ויש לבאר מה שלא שרו עד הנה, אלא דבאמת הן השירה פותחת "אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר וגו'" ופירש"י מהמדרש "אז ישיר" קאי על הנס שנתגלה ע"י הבאר מה שנתקרבו ההרים זה לזה ונהרגו האמוראים שהיו נחבאים שם כדי להרוג את ישראל, "עלי באר" - מתוך הנחל, שירדה לפרסם הניסים, והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה, עלי באר ענו לה, ואמרו שירה עליהם (מד"ר יט, כו).

הנה שירת הבאר באה מתוך הנס שפרסמה הבאר, שהיה בו הטבה, ושניתנה נקמה במבקשי רעתם, ושבה בגבורות השם שראו ידו הגדולה, ומתוך כך באה השירה על הבאר.

ומקורו במרדכי (הלכות קטנות דף יד ג) וז"ל, כתב רבינו יהודה "שכל טוב לכל עושיהם" וסומך ליה "במצותיו חפץ מאד" בתיקון נאה, משום ואנוהו במצות, מבחוץ למראית העין, וכל שכן מבפנים, שהרי בית המקדש מפנימה זהב טהור, לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהיה נמחק מהר, עכ"ל, [היינו דעצם הכתיבה בכתב כזה היו נוי להמצוה]. הרי דעת המרדכי ופסק לה הרמ"א דאיכא נוי מצוה בהתפילין גם מבפנים. וכן בסי' לב סעיף ו לענין שירטוט בתפילין כ' הרמ"א, י"א שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים, אע"פ שיודע לכתוב בלא שרטוט, וכן נוהגין, ומקורו במרדכי (הלכות קטנות ריש ה' תפילין) ועוד ראשונים, וכל המשנ"ב (סקי"ט) דהיינו משום זה קלי ואנוהו. [ודלא כהתוס' מנחות דליכא בהא משום זה קלי ואנוהו].

והנה לפי"ז דאף בתפילין איכא משום זה קלי ואנוהו ליפות המצוה ולנאותה מבפנים, ואף דאין הנוי נראה בשעת קיום המצוה ולעולם, היינו דס"ל דכל יפוי ונוי המצוה אף שאינו נראה מבחוץ כלל, אית ביה משום התנאה לפניו במצות. וא"כ הכי נמי בשופר שציפהו במקום הנחת הפה, אף שאין הנוי ניכר בשעת קיום המצוה, לפי שהוא מכוסה בפי התוקע, מ"מ שפיר הוי בכלל נוי המצוה, ואזלה לה הך תירוצא להקושיא אמאי לא נימא כל לנאותה אינו חוצץ, דהא כה"ג הוי נוי מצוה. (ועיי"ש באבנ"ז ושפ"א מה שתי' עוד באופ"א).

ונראה לדון בזה לקיים התירוץ אף לשיטת המרדכי וכפי שפסק הרמ"א, דאיכא משום זה קלי ואנוהו בנוי התפילין מבפנים. דהנה חלוק שופר משאר מצות כתפילין סוכה ומצה וכדומה, דבכל הני הוי קיום המצוה בגוף החפץ, כמו הנחת תפילין וישיבה בסוכה ואכילת מצה, ומשא"כ בשופר, שאין קיום המצוה בו, שהמצוה בשמיעת הקול, והשופר אינו רק היכי תמצי להשמעת הקול, והרי משום כן פסק הרמב"ם (פ"א משופר ה"ג) דיוצאין יד"ח בשופר גזול, וליכא משום מצוה הבאה בעבירה, משום שאין המצוה בגוף השופר רק בשמיעת הקול.

והנה נראה דענין יפוי ונוי המצוה שלא בשעת המצוה, אינו שייך אלא בהחפץ בו מתקיים גוף המצוה, וכמו תפילין וכדומה, והיינו דכיון דגוף החפץ הוי חפצא דמצוה, יש ביפוי ונוי קיום נוי המצוה. אולם במידי שאינו חפצא דמצוה רק שמשמש היכ"ת לקיום המצוה, א"כ עכ"פ שלא בשעת קיום המצוה

אותו, בכדי שיהא הוא עצמו רואה גדולת ישראל וכו', וכאשר הוא מיטיב לצדיקים, אז כל העיר שמחה, אבל עדיין אינם מרננים ומשבחים להקב"ה, אך אחר כך, כאשר נוקם מהעומדים עליהם, אז הם מרננים ומשבחים להקב"ה, וזהו "בטוב צדיקים תעלוץ קריה" כמ"ש (אסתר ח, טו) "והעיר שושן צהלה ושמחה", ואח"כ כאשר נקם הקב"ה מאויביהם, אז היתה ה"רנה" כמו בים סוף ובפורים. עכ"ל. הרי מפורש דבבא ישועה לישראל עדיין ליכא שירה, רק שמחה, והדין שירה הוא כאשר ניתן הנקמה באויביהם.

וממוצא הדברים הרי נתבאר לן היטב הא דלא אמרו האבות ואדה"ר שירה על הניסים שנעשו עמהם, ואף כשהיה ניכר בהם גבורות ה', וההטבה בשלמות, משום דלדין שירה על הנס בעי' נמי שתינתן נקמה באויב, וזה לא היה אצלם, דבכבשן האש לא היה אלא הצלה לאברהם, ובשכם לא באו כלל לריב ולהלחם עם יעקב ובניו, רק רצו לחבור עמם לטובת עצמם, וזהו שלא אמר אדם שירה להקב"ה עד שעמדו ישראל על הים, שאז ניתנה הנקמה במצרים וכמש"נ.

ו) נוי מצוה.

זה קלי ואנוהו (טו, ב)

בשבת קלג, ב תניא "זה קלי ואנוהו" התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבן אומן וכורכו בשיראין נאין.

והנה בר"ה כז, א איתא שופר שציפהו זהב במקום הנחת פה פסול, משום דאיכא חציצה בין השופר לפיו, והק' האחרונים, אמאי לא נימא כל לנאותו אינו חוצץ.

ובאבני נזר (סי' תלב אות ג) כ' ליישב עפי"ד התוס' מנחות לב, ב וז"ל, ס"ת בעי שרטוט משום "זה קלי ואנוהו" אבל תפילין דמחופין בעור לא בעו שרטוט דלא שייך בהו נוי, עכ"ל, ועל כן במקום הנחת פה לא שייך נוי, דאין נוי מצוה אלא בשעת מצוה, והכא בשעת תקיעה מכוסה בפי התוקע. וכ"כ בשפת אמת דיש לומר בדוחק בישוב הקושיא [ולא הזכיר ד' התוס' מנחות גבי תפילין].

והנה ברמ"א ה' תפילין סי' לב סעיף ד כ' וז"ל, ולכתחילה יכתוב כתיבה גסה קצת, שלא יהיו נמחקים מהרה, וכן מצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים.

צריך לעשות באופן מהודר אע"פ שאין ניכר ההידור אחר הכתיבה. והיינו כמשנ"ת דמלבד ההידור בנוי החפצא דמצוה, דזה צריך שיהיה ניכר בו, איכא הידור דנוי המצוה לעשותה בחפץ נאה. שיהא קיום המצוה באופן מהודר ונאה.

והנה בב"ק ט, ב הביא רש"י הך ברייתא דהתנאה לפניו במצות, והוסיף בה גם טלית נאה. והיינו דהוי הידור בקיום המצוה, לפי שהטלית הוי ההיכ"ת לקיום מצות ציצית, לכך אף שאין הטלית חפצא דמצוה, מ"מ איכא משום נוי קיום המצוה. ולפמשנ"ת נפקא לן דגבי טלית נאה נמי לא שייך נוי ויפוי רק בנוי הניכר בשעת קיום המצוה, שאז נעשית המצוה באופן מהודר, אבל כשאינו ניכר, שאין בזה הידור בקיום המצוה, ורק נוי החפץ, כיון דלאו חפצא דמצוה הוא אין זה בכלל נוי מצוה כמשנ"ת.

ז) כריכת ס"ת בשיראין נאין ותליית נוי סוכה.

והנה המרדכי סוף מגילה כתב וז"ל, קיבלתי ממורי הר"א אליעזר מגרמיז"א, מעיל שתפור תחתיו פשתן צריך להשים צד המעיל על הס"ת ולא לצד הפשתן דומיא דמזבח הקטורת, (ובמג"א סי' קמז סק"ד כ' דיש לגרוס דומיא דארון, ועי' פמ"ג). והרמ"א או"ח סי' קמז סעיף א הביאו וז"ל, יש אומרים, אם המעיל בצד אחד פשתן ומצד שני משי, צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול, ולא נהגו כן, עכ"ל. ובביאור הגר"א פירש ד' הרמ"א דליכא נוי מצוה בדבר שאינו גלוי.

ויש להקשות דהרמ"א סתר בזה משנתו, דבסי' לב פסק כהמרדכי דמצוה לייפות התפילין גם מבפנים, ואילו הכא כ' דלא נהגו כהמרדכי להפוך המשי לצד פנים, ומשום דאין הנוי נראה.

והנה לענין ספר תורה תניא, עשה לפניו וכו' ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכן בשיראין נאין, ע"כ, והנה הידור בכתב הס"ת בדיו נאה ולבלר אומן הוי מעלה דנוי בגוף הס"ת, וכן מצות הכתיבה כשהוא בקולמוס נאה הוי נוי בהמעשה מצוה וכמשנ"ת. אולם כריכת שראין נאין, שאי"ז מעלה בהחפצא דס"ת ולא במעשה המצוה, נראה, דאין עניינו אלא משום חיבוב מצוה אצל האדם הכורך את הס"ת בשראין נאין, ולא הוי תוספת ומעלה בהס"ת שיהא בו משום הידור מצוה בקריאה בס"ת זה, דרק אצל המיפה איתא להידור זה, בהראותו חיבוב המצוה.

אין מקום לעשיית נוי ויפוי החפץ, שהרי אינו מייפה המצוה.

אכן הנה מה ששייך גם בחפץ שאינו החפצא דמצוה ענין יפוי ונוי המצוה, וכגון ציפוי השופר בזהב מבחוץ, נראה דהיינו משום יפוי קיום המצוה, והיינו דאף דלא שייך בזה נוי המצוה משום יפוי החפץ והנאותו, מ"מ איכא ביפוי ונוי בשעת קיום המצוה, משום התנאה לפניו במצוות מצד קיום המצוה, מה שמקיים המצוה בדבר נאה.

באופן דנמצא, דתרתיה איכא ביפוי החפץ שמקיים בו המצוה לקיים התנאה לפניו במצות, חדא, כשהחפץ עצמו הוי חפצא דמצוה אז יש ביפוי ונוי משום נוי המצוה, מצד עצם יפוי החפץ. ושנית, כשהחפץ אינו חפצא דמצוה ורק שמשמש היכ"ת לקיום ועשיית המצוה, דאז ענין נוי המצוה שייך רק מצד קיום המצוה, כשמייפה את החפץ שמשמש לעשיית המצוה בשעת קיומה, ונעשית המצוה באופן נאה.

ונראה לומר, דכל מה דשייך יפוי ונוי המצוה כשאין הנוי ניכר ונראה, וכמו בפרשיות התפילין שהן מחופין עור, היינו היכא דאתינן משום יפוי החפצא דמצוה, דאמרינן דאף שאין ניכר לאחרים הנוי, סו"ס החפץ נאה, והרי בו מעלה זו מצד עצמו. אולם היכא דלא אתינן אלא מצד יפוי ונוי קיום המצוה, מה שנעשית באופן נאה, ליכא נוי המצוה ביפוי החפץ שמקיים בו המצוה אלא בנוי הנראה והניכר, דאז חשיב נוי המצוה, במה שנעשה קיום המצוה באופן נאה, אולם כשאין הנוי נראה בשעת הקיום, וא"כ אין כאן עשיה וקיום באופן נאה, ליכא בזה מידי משום נוי המצוה.

ואשר לפי"ז בשופר שציפהו זהב במקום הנחת הפה, שפיר י"ל דכיון דכל ענין נוי המצוה ביפוי השופר, אינו אלא מצד יפוי קיום המצוה, שהרי אין השופר חפצא דמצוה, ורק משמש היכ"ת לקיום שמיעת הקול וכמשנ"ת, א"כ הרי בנוי שאינו ניכר בשעת הקיום, כמו הך דאין ניכר הזהב שבמקום הנחת הפה בשעת המצוה כד' האחרונים, ליכא בזה משום התנאה לפניו במצות, ואינו בכלל כל לנאותו שאינו חוצץ. ונתקיים לן שפיר יישוב האחרונים אף לדין דפסק הרמ"א מהמרדכי דיש בנוי בפרשיות התפילין משום זה קלי ואנוהו.

והראוני בשפת אמת שבת שם שכתב לפרש הא דתניא דכותב הס"ת בקולמוס נאה משום זה קלי ואנוהו, דהיינו משום דהכתיבה עצמה מצוה היא

והנראה מבואר, דאמנם בכיסוי הדם לא חיישי' למיאוס מצד החפצא דעפר, ואינו כלולב דחיישי' למאי דמאיס, אכן מצד האדם המכסה שלא יהיו המצות בזויות עליו, וכלישנא דברייתא, יש לעשות המצוה באופן שאינו בזוי, ואף דליכא ענין בזיון מצד החפצא דהעפר.

ואשר להמתבאר דנוי דשיראין דס"ת אינו אלא מצד הגברא המיפה, ולא הוי הידור בעצם החפצא דמצוה או מעשה המצוה, תתישב היטב שי' הרמ"א דלא פסק כהמרדכי דאיכא משום נוי מצוה גם כשאינו נראה, אלא לענין תפילין ולא לענין מעיל הס"ת, דס"ל להרמ"א דבנוי דמעיל הס"ת שאינו מעלה בהחפצא דס"ת, [ומבואר בדבריו דמשום הס"ת אתי עלה ולא מצד עצם המעיל], ליכא משום נוי מצוה אלא בנוי הניכר, משום דבהא איכא לענין הנוי מצד חיבוב המצוה אצל הגברא, אבל כשאינו ניכר, כיון שאין נוי זה מוסיף מעלה בהחפצא דמצוה, וכמשנ"ת, רק מצד הגברא המיפה הוא, שמראה חיבוב המצוה כשמייפה אותה, אכן כשאין הנוי נראה וניכר, א"כ ליתא להך מילתא ביפוי המצוה, שמראה חיבתה.

ח) אגידת הלולב

והנה במתני' ר"פ לולב הגזול (כט, ב) דתנן לולב היבש פסול, פירש"י, דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו, עכ"ל, ובתוס' (ד"ה לולב) הק' וז"ל, דאין ואנוהו אלא לכתחילה ולא מיפסל בהכי, כדמוכח פ"ק (יא, ב) דאמרי רבנן לולב מצוה לאוגדו משום שנאמר זה קלי ואנוהו לא אגדו כשר, עכ"ל.

ובחי' חת"ס כתב ליישב ד' רש"י דב' עניני הידור הן, דהמצוה עצמה צריכה הידור, וכגון בד' מינים שלא יחא יבש, [ובגיטין כ, א לענין כתיבת השם], וכן בכל המצות, והידור זה מעכב בקיום המצוה, אבל כשהד' מינים מהודרים בעצמותן, אין עיכוב שיהדרו מבחוץ לאגדו בגימוניות של זהב או לאגדו כלל, כמו שמביאי קרבן מצוה להביא מובחר שבבהמותיו, ואפילו שחט כחושה מצוה אפילו בשבת להביא בהמה אחרת שמינה, משום הידור מצוה, כמבואר במסכת מנחות פרק רבי ישמעאל (סד, א) עיי"ש, ומ"מ אינו מעכב לחפות קרני השור בזהב, כמו מביאי ביכורים (מס' ביכורים פ"ג מ"ג) להידור מצוה, וה"נ לענין אגידת הד' מינים.

וכ"כ עוד שם לה, ב (ד"ה של מעשר שני) דאפילו אי ואנוהו דאורייתא, היינו שתהא המצוה עצמה

ולענין סוכה שנינו (סוכה י, א והוא מהתוספתא), סיכה כהלכתא ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקין ורימונים פרכילי ענבים ועטרות של שיבולים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהן מוצאי יום טוב האחרון של חג. [ופירש"י, בקרמין המצוירין, מעשה אורג כגון בגדי צבעונין. ובסדינין המצוירין, שצורתן בולטת כגון מעשה רוקם או מעשה אורג. יינות שמנים, נותנים בכוסות של זכוכית לנוי].

וכתב השל"ה (מסכת סוכה עמוד השלום), אפילו שיחתן של תלמידי חכמים הוא תלמוד, דמכאן נראה שהיה מנהגם לחבב מצוות התורה וליפותה בקרמין וסדינים ולתלות בה פירות חשובים, על כן ראוי לעשות כן וכל המרבה הרי זה משובח. ובמשנ"ב סי' תרלח סקי"א הביא ד' השל"ה, והביא מהא"ר בשם ס"ח רס"ג דמצוה לתלות נוי סוכה.

והנה מצינו ענין נוי בהסוכה שהוא מעלה בישיבתה, כהא דשנינו (שם כח, ב) "תשבו כעין תדורו" מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה, ע"כ, והנה נוי כה"ג הוא מעלה בהישיבה שהיא דרך קבע.

אכן תליית נוי סוכה שאינו מוסיף מעלה בהישיבה בסוכה, י"ל פשוט, וכן אמר לי מו"ר מרן ראש הישיבה הגראי"ל שליט"א, דאין מעלה בישיבה זו דוקא, ולא עדיפא ישיבה בסוכה זו מעל פני סוכה אחרת שלא תלו בה נוי סוכה, והיינו דרק המייפה והתולה את הנוי סוכה, איהו קעביד אתנאה לפניו במצות, שמראה חיבתו בתליית הנוי המייפה את הסוכה, אמנם לא נעשה מחמת זה מעלה בהסוכה, שתהא עדיפא הישיבה בה.

ומצינו כזאת שתהא המעלה רק מצד הגברא, דהנה שי' ר"ת בתוס' חולין ט, א (ד"ה והתניא) דלכתחילה לא יטול לולב שהיה של ע"ז וביטלו, משום דמאיס לענין מצוה לפי שהיה עליו שם עבודת כוכבים, וכ' ר"ת, דלא תיקשי מהא דשרי למצות כיסוי הדם לכסות בעפר עבודת כוכבים לכתחילה, דהיינו משום דלענין כסוי לא חיישינן ממאי דמאיס.

וראיתי להק' מהא דתניא בחולין פז, א ושפך וכסה במה ששפך [ופירש"י, בידון] יכסנו, שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצות בזויות עליו, ע"כ, הרי בהדיא דאף בכיסוי הדם חיישי' לביזוי, ומאי שנא עפר ע"ז המאוס דלא ניחוש למיאוסו למצות כיסוי הדם.

תלוי נוי חיצון [שאינו בגוף החפצא] להחשב נוי מצוה.

דהנה נתבאר בס"ד דמלבד נוי מצוה ביפוי החפצא דמצוה, יש גם משום נוי מצוה ביפוי המעשה מצוה, וכמו שביאר השפ"א בכתיבת ס"ת בקולמוס נאה, וכן נתבאר דציפוי השופר בזהב [מלבד מקום הנחת הפה] הוי נוי מעשה המצוה, והנה מה דישי בניו של הקולמוס והשופר נוי מעשה המצוה שמקיים בהם, היינו לפי שמעשה המצוה הוא בהתעסקות בהחפץ, וממילא יש שייכות בין נוי החפץ למעשה האדם את המצוה, ובזה מתייפה מעשה המצוה, כשעושה מעשה המצוה בחפץ נאה.

אולם כשקיום המצוה אינו בהתעסקות בהחפץ, וכגון ישיבה בסוכה וקריאה ותלמוד בס"ת, שאין בעשייתו התעסקות בהחפץ, א"כ אין ביפוי החפץ ונויו יפוי להמעשה מצוה, דאין שייכות הנראית בין מעשה המצוה של הגברא להנוי שנתייפה החפץ, וממילא ליכא כה"ג מעלה בקיום המצוה כגון סוכה שיש בה נוי סוכה, או בס"ת שכרכו בשיראין נאין. דלא חשיב הידור דנוי מצוה אצל המקיים, אלא או כשהוא נוי בגוף החפצא דמצוה וכמו כתב נאה או שרטוט, או כשיש בזה יפוי להמעשה מצוה, ואפי' אם הנוי חיצון, אולם כשאין בנוי החיצון יפוי להמעשה מצוה ליכא מעלה בקיום המצוה בחפץ שיש עליו נוי וכמשנ"ת.

ואשר לפי"ז באגד הלולב אף לד' החת"ס דפירש לה דמשום נוי חיצון להמצוה הוא, שפיר איכא משום ואנוהו דנוי מצוה גם במעשה המצוה, לפי שמעשה המצוה דנטילת לולב הוא בהתעסקות בהלולב, וא"כ נוי האגד הוי נוי גם להמעשה מצוה, וזהו מעלת נטילת לולב אגוד משום ואנוהו מצד מעשה המצוה.

ונפקא לן לפי"ז דבשופר שציפהו זהב שלא במקום הנחת הפה, איכא מעלה דואנוהו לתקוע בשופר זה הנאה בציפוי הזהב, דישי בזה נוי למעשה המצוה, וכמו אגד הלולב.

ט טעם המן

ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחת בדבש (טז, לא)

ובפ' בהעלותך (יא, ח) כתיב "שטו העם ולקטו וגו' והיה טעמו כטעם לשד השמן" ואיתא ביומא עה, א א"ר אבהו מה שד זה תינוק טועם בו כמה טעמים

מהודרת, אבל להדרה מבחוץ כגון נוי סוכה אינו אלא מידת חסידות, [עיי"ש מש"כ לענין עובדא שלא היה לאחד אתרוג ומצא בחוה"מ אתרוג בסוכה תלוי לנוי סוכה שהוקצה למצותו ואסור כל ז', והתיר החת"ס לצאת בו].

והנה נקט החת"ס דהא דאמרי' דלולב מצוה לאוגדו משום זה קלי ואנוהו, היינו משום נוי מצוה, בין בגימוניות של זהב ובין באגידה בעלמא, ומדמי לה לחיפוי קרני שור של קרבן או של ביכורים בזהב.

אמנם באבנ"ז (או"ח סי' תלג) פירש האי הידור מצוה דאגידת הד' מינים, דאינו משום נוי במראה, [והוכיח דברש"י ובראשונים כ' דחובה לאגדו בקשר גמור משום ואנוהו, ומה נוי יש בקשר יותר מבעניבה או כאגודה של ירק], אלא דמשום דמצוה לכתחילה לאחוז הג' מינים ביד אחת שיהי' לקיחה אחת, שוב משום ואנוהו חובה לאגדן שיהיה לקיחה אחת לגמרי. וכמו דאמרו ר"פ ערב פסחים דמצוה לאכול מצה לתאבון משום הידור מצוה, עיי"ש ברש"י, והיינו כיון דאכילה הוא רק כשנהנה, ע"כ חשיב הידור מצוה כשנהנה יותר, וה"נ כיון דמצוה לכתחילה שתהא לקיחה אחת ביד אחת, שפיר הוי הידור מצוה כשהן מאוחדים יותר. (ועיי"ש בהגה"ה מש"כ עפי"ז בישוב קושיית התוס' ר"פ לולב הגזול).

והנה לפי"ד האבנ"ז דאגד דלולב משום ואנוהו היינו הידור במצות נטילתן, א"כ ההידור אצל הנוטל את הלולב, אבל האוגד שקשרם יחד אינו מקיים הידור המצוה, אכן לד' החת"ס דפי' דהאגד הוא משום נוי מראה הלולב והמינים, והוא נוי חיצון שאינו בעצם המצוה. ולפמשנ"ת דנוי שאינו בגוף המצוה אינו ענין הידור אלא אצל המייפה, זה שעשה הנוי להמצוה, אבל אין מעלה בקיום המצוה באותו החפץ שיש עליו הנוי, נמצא דאין הואנוהו דאגד הלולב אלא אצל האוגד, ולא תהא מעלה בנטילת ד' מינים אגודים, וזה מילתא דתמיהה, ופשיטא דאינו כן, אלא ודאי קיום נטילת לולב ומינוי אגודים, הוי הידור במצות הנטילה. וא"כ נפקא לן מד' החת"ס דפירש דהאגד משום נוי מראה הלולב, דגם בנוי מצוה שאינו בגוף המצוה, רק יפוי חיצון, תהא מעלה בעשיית המצוה בחפץ שנתנאה, ודלא כמשנ"ת לענין כריכת שיראין נאין דס"ת ונוי הסוכה.

אכן י"ל בזה בס"ד, דחלוק נוי מצוה דאגד הלולב, מנוי מצוה דכריכת שיראין דס"ת ונוי הסוכה, ויסוד הדבר, דההבחנה בזה מה נחשב נוי מצוה הוא כפי שהוא נראה וכפי שמתייפה בו אצל הרואה, ובזה

אכן בחזון יחזקאל פי' ד' התוספתא, כך נעשה למי שאין נחשב עליו - למי שהיה אוכל את המן כמו שהוא, לטעום בו טעם מן, היה לו טעמו כטעם לשד השמן. אבל מי שנחשב עליו - היה חושב למצוא בו טעם אשר יערב לחיכו, היה מתהפך בפיו לאיזה טעם שירצה. ע"כ הרי פירש הא דאמרו כך נעשה למי שאין נחשב עליו, היינו שחושב לטעום בו טעם מן, כמו שהוא, ולא איירי בשאינו מחשב כלום [וי"ל דפירש כן, דמשמעות לשון התוספתא דב' אופנים שוים הם, או לחשוב טעם המן או לחשוב טעם אחר, ואם לא היה צריך לחשוב על טעם המן כמו שהוא, ובלא מחשבה היה זה טעמו, הו"ל להתוספתא להזכיר רק מה דברצונו יכול לשנות ולטעום איזה טעם שירצה, והמשמעות בלשון התוספתא דב' אפשרויות לפני האוכל אם לחשוב כך או כן].

ואשר לפי"ז יתפרשו היטב כל הנך דוכתי דנתבאר שהיה טעם להמן, והיינו דבאמת היה המן בעצמותו בטעם צפיחית בדבש, והוא הטעם שטעמו בעוגות, וכך היו כשרי ישראל אוכלין אותו, ובשבת נוסף על טעם זה, רק דלפי שהמן הוא דבר רוחני, א"א להשיגו בלא מחשבה, והוצרכו לחשוב לטעום טעם המן, ואז נתקבל אצלם טעמו זה.

ונפקא לן א"כ דד' התוספתא כפי שפירשם בחזו"י [וכנתבאר דקדוק הלשון], הם ראייה ומקור לד' הח"ח שלא טעמו שום טעם בהמן בלא מחשבה, וכדי לטעום טעם המן היה צריך לחשוב לטעום טעמו.

והנה ברש"י (לעיל פס' כא) הביא מהמכילתא עה"פ "וחם השמש ונמס" הנשאר בשדה נמוח ונעשה נחלים, ושותין ממנו אילים וצבאים, ואומות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן, ויודעים מה שבחן של ישראל. ולד' הח"ח שמי שלא חשב לטעום טעם בהמן לא היה לו טעם כלל, תמוה, איך טעמו האומות טעם המן בצידת האילים וצבאים.

והנה ד' הח"ח שאמר דכל דבר רוחני א"א להשיג טעמו בלא מחשבה והשקעה, [ולכך מי שאכל המן בלא מחשבה לא היה לו טעם כלל], צ"ב, וכי מה גרע דבר רוחני שלא ישיגו טעמו כמו שהוא, גם בלא מחשבה, אכן הביאור דלאו משום גרעון בדבר רוחני שא"א להשיגו בלא מחשבה והשקעה, רק דמידה והנהגה היא לגבי בני אדם שלא ישיגו דבר רוחני בלא מחשבה [וכמאמרם ז"ל לא יגעת ומצאת אל תאמין], וזהו שלא השיגו טעם בהמן בלא מחשבה. אמנם אצל האילים והצבאים שאין בהם מידה

אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים.

הנה העידו משמיה דמרן החפץ חיים זצ"ל (ספר בית השואבה להג"ר שמעון שוואב זצ"ל ובשם הג"ר משה שוואב זצ"ל) בהא דדרשו דיכל כל אדם לטעום במן טעם כל מאכל שחפץ בו, וכפי מה שכיון בזמן אכילתו, שאל הח"ח לבני ישיבה שהיו אצלו, איך יהיה אם לא חשב כלל ולא כיון לשום טעם בעולם, איזה טעם היה אז למן, ואמר הח"ח "אז מען טראכט נישט, האט עס קיין טעם נישט" - בהעדר מחשבה אין כל טעם. דהמן דבר רוחני הוא, וכל דבר רוחני אין לו מקום ללא מחשבה.

והמשיך מזה הח"ח דכן הוא בכל דבר רוחני, וכגון בלימוד התורה, שהיא מתוקה מדבש ונופת צופים, ומ"מ בשביל שיטעם עריבותה ומתיקותה, אי אפשר בלא מחשבה והשקעה מצד האדם, וכך לעתיד לבא שנזכה לביאת משיח בב"א, ירגיש ויטעם טעם משיח רק מי שחשב על משיח וציפה לבואו.

והנה בקרא כתיב "וטעמו כצפיחת בדבש", ויש להקשות טובא ע"ד הח"ח, דהנה מי שחשב על טעם מסוים הרי טעם אותו הטעם במן, וכשלא חשב כלום ולא כיון לאיזה טעם, לא היה טועם כלום, א"כ מהו ואימתי נתקיים טעמו כצפיחת בדבש.

ובס' דגן שמים הוסיף להק' בזה מכ"ד דמבואר דהמן היה דבש בעצמותו, וזה היה טעמו, חדא, בברכות נז, ב איתא דדבש אחד מששים למן, עיי"ש, הרי דהמן היה דבש בעצמותו. ועוד בקידושין לח, א איתא עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהן טעם מן, ולכאו' היינו טעם המן העצמי, [ולא סגולת המן שיטעמו איזה טעם שירצו], והיינו טעמו כצפיחת בדבש, ולד' הח"ח דבלא מחשבה על טעם לא היה טעם כלל, מה שייך טעם להמן.

עוד העירו ממה דהביא רש"י (לעיל פס' כב) עה"פ "לקטו לחם משנה" מדרש אגדה לחם משונה, אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו, הרי דהיה להמן טעם שהוא נשתבח בשבת.

והנה בתוספתא סוטה פ"ד ה"א איתא, שטו העם ולקטו וגו' לשד השמן וכו', כך נעשה למי שאין נחשב עליו, אבל מי שנחשב עליו מתהפך בפיו לכל איזה טעם שירצה, שנאמר (תהילים עח) ויתן להם שאלתם ותאותם יביא להם, ע"כ. אשר לכאו' בד' התוספתא מפורש בהדיא דגם כשלא נחשב עליו היה טעמו טעם המן, ודלא כדברי הח"ח.

הרמב"ם (תפילה יב, א) כתב: "משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים".

והנה כלפי מה שכתב הרמב"ם ש משה רבינו היה זה שתיקן את התקנה הראשונה של קריאת התורה, כתב הכסף משנה מנין יצא לרמב"ם כן, וזה לשונו: "וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים ותקנו כתב רבינו משה רבינו ע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הר"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וביו"ט ובראש חודש ובחולו של מועד".

ובמגדל עוז ציין שמקורו של הרמב"ם הוא ממסכת סופרים (פרק י הלכה א) שכתוב שם: "משה הקניא וכו', הקניא להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד, שנאמר וידבר משה את מועדי יי אל בני ישראל; עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה". [וכעין זה איתא בשלהי מגילה (לב, א)].

אלא שיש להקשות על דבריו שתי קושיות, ראשית, לא מוזכר במסכת סופרים על תקנת הקריאה בשני ובחמישי, אלא רק בשבת וביום טוב. ועוד קשה, שהרי הרמב"ם הביא את דברי מסכת סופרים הללו בהלכה אחרת, שכתב (תפילה יג, ח): "ומשה רבינו תיקן להן לישראל

והנהגה זו, שפיר באכילתם נתקבל טעם המן כפי שהוא.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

פרשת בשלח תשפ"ג

י) בדיני קריאת התורה

א מיד לאחר קריעת ים סוף כותבת התורה על מסעי בני ישראל, וזה לשון הפסוק (שמות טו, כב): "וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם". והנה בגמרא (ב"ק פב, א) איתא: "עשרה תקנות תיקן עזרא, שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי, וכו'. שיהו קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ושיהו קוראין בשני ובחמישי עזרא תיקן, והא מעיקרא הוה מיתקנא, דתניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים לויים וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין".

ומבואר בגמרא שתקנת קריאת התורה נתקנה בשני שלבים, תחילה תיקנו לקרות בתורה פעם בשלושה ימים, אדם אחד שלושה פסוקים, או שלושה אנשים שלושה פסוקים; עד שבא עזרא הסופר ותיקן שיקראו שלשה אנשים עשרה פסוקים.

בהעמק שאלה (פרשת נצבים שאילתא קסא, אות א).

ועוד יש להתבונן איזו תקנה מבין תקנות משה קדמה לחברתה, ועוד יש לדון מה ראה עזרא להוסיף על תקנת משה רבינו, ומה הענין בהוספת פסוקים. ומדוע מי שקרא שלא כתקנת עזרא לא יצא [כמבואר בהלכה ג], היאך היה עזרא יכול לתקן כן, והרי אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, ואף בהוספת קריאה, כמבואר בגמרא בריש מגילה (ב, א) גבי תקנת קריאת מגילת אסתר.

וביותר יש לדקדק שהרמב"ם (תפילה יב, י) כתב: "מימות עזרא נהגו שיהא שם מתורגמן לתרגם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים". ומשמע שאף שעזרא לא תיקן זאת בעצמו, שהרי הרמב"ם לא כתב שעזרא תיקן כן, התחיל מנהג לתרגם את הקריאה. ויש להתבונן מה הקשר בין ימות עזרא ותקנת הקריאה שנתקנה בימיו לבין מנהג התרגום.

ג. והנראה לומר בכל זה על פי דברי הסמ"ג [שדרכו לילך אחר הרמב"ם, כמו שכתב המהרש"ל שהובאו דבריו בתשובת הרמ"א (סימן סז): "כי כבר נודע שהסמ"ג הוסד כולו על פי הרמב"ם. וברוב מקומות הוא כמעתיק ממש ואינו חולק עליו זולת במקום שבעלי התוס' חולקין עליו, ובלעדם אינו מרים ידו ורגלו נגדו"], שהעתיק (במצות עשה יט) את דברי הגמרא בזה הלשון: "גרסינן במגילה (שם) תנו רבנן משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו שואלים ודורשים בענייניו של יום הלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג, הלכך קורין בכל מועד בענייניו".

ומבואר מדבריו שהתקנה שמוזכרת בסוף מסכת מגילה שונה היא מתקנת הקריאה בתורה

שיהיו קוראין בכל מועד ענייניו ושואלין ודורשין בענייניו של יום בכל מועד ומועד". ואיך אפשר לומר שדברי הרמב"ם לגבי קריאת התורה בשבת ובשני וחמישי נובעים מדברי מסכת סופרים.

ב. ועל עיקר דברי הרמב"ם יש לדקדק כמה דקדוקים. ראשית, מפני מה חילק הרמב"ם את תקנות משה לשני הלכות נפרדות, ובשני פרקים נפרדים, והלא לכאורה זהו תקנה אחת. וביותר תמוהים דברי הכסף משנה שם שכתב: "ומשה תיקן לישראל וכו', שנאמר וידבר משה וכו', והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופא תקנתא היא כמו שנתבאר בפרק יב". שמשמע מדבריו שהכל תקנה אחת, ואם כן למה חילקם הרמב"ם לשתי הלכות נפרדות.

ועוד קשה שהרמב"ם כתב שסיבת תקנת משה היתה כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה", וצריך ביאור מהי כוונתו בזה, ולמה לא כתב "שלא יהיו בלי קריאת התורה". ועוד הקשה הפרי מגדים (קלה, אשל אברהם, הקדמה): "הא דאמר בבא קמא (פב, א) וילכו שלשה ימים בלא מים כו' (שמות טו, כב) קשיא, והא בכל יום קורין קריאת שמע והוה תורה, ואי אומרים פסוק ראשון די, יש ליישב קצת], וצריך לומר דמלבד זה צריך לעסוק בתורה. ואפשר שלא ילכו בלא תורה מתוך הכתב דוקא, ואי"ה יבואר לקמן ובפתיחה".

ועוד קשה על הרמב"ם, שבהלכה המדברת על תקנת משה לקרוא במועדות, חיבר הרמב"ם שני עניינים שונים, חובת קריאת התורה וחובת שאילה ודרישה בהלכות החג [ובביאור הלכה (תכט, ה) כתב בפירוש שזהו שני עניינים שונים, ואם כן צריך ביאור למה חיברם הרמב"ם. ויעויין

להיות קריאה עם הבנה. ועל כן לא נחשב עזרא כמבטל תקנת בית דין.

וזהו הטעם שעזרא הוסיף קריאת פסוקים. שלושה פסוקים זהו השיעור הנמוך ביותר של קריאה, ועל כן אסור לשייר בקריאת פרשה פחות מג' פסוקים. אבל עזרא הוסיף ותיקן לקרוא עשרה פסוקים שזהו שיעור של קריאה עם הבנת ענין [שהרי מצינו בפרשת עמלק שאפשר לקרוא תשעה פסוקים, כיון שזהו סיום ענין, כמבואר בתוס' (מגילה כא, ב ד"ה אין פוחתין) בשם הירושלמי, ומבואר שאין קפידה על מנין עשר, אלא על הבנת ענין].

והשתא אתי שפיר מדוע המנהג של תרגום המתורגמן התחיל מתקנת עזרא, לאחר שעזרא תיקן קריאה עם הבנה, והיו עמי הארץ רבים שלא הבינו את הקריאה, התחילו לנהוג במנהג התרגום.

(יא) "פניני פז" מהרה"ג ר'

אברהם זלצמן שליט"א

בעל מח"ס "אדני פז" על סוגיות הש"ס.

מטרת קריאת ים סוף, ליצור קשר בין הקב"ה לעם ישראל כקשר עצמי, שאינו תלוי בזכות שהיה לעם ישראל בגלל האבות הקדושים.

שמות פרק יד

ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה וגו' וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם וגו' ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת יקוק אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם, וגו' ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: וגו' וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יקוק במצרים וייראו העם את יקוק ויאמינו ביקוק ובמשה עבדו:

א.

שהוזכרה בפרק מרובה [ודלא כדברי הכסף משנה]. התקנה שבפרק מרובה היתה קריאה בתורה אפילו בלא הבנה, המטרה של הקריאה הזו היא כדי שלא יהיו ישראל שלושה ימים בלי שמיעת דברי תורה.

התורה שבכתב קדושתה היא עצם הקריאה בה ואפילו בלא הבנה, ועל כן לועז שקרא מגילה בלשון הקודש יצא אף שלא הבין [בשונה מתורה שבעל פה, ויעויין רש"י (ברכות ו, ב ד"ה אגרא דפרקא), ובמגן אברהם (נ, ב) ואין כאן המקום להאריך בזה]. שמיעת התורה אף בלא הבנה יש בה ענין גדול, כמו שמצינו במצות הקהל (חגיגה ג, א) שמצות הנשים היא לשמוע [ויעויין ברמב"ם חגיגה ג, ו].

וממילא תקנת משה הראשונה היתה בשביל נפשות ישראל השרויות בצימאון רוחני, ולשם כך תיקן להם מצות שמיעה בתורה כל שלושה ימים. ולפי זה מיושבת קושיית הפרי מגדים, כיון שנקודת התקנה לא היתה מצות תלמוד תורה, אלא מצות שמיעת תורה. ומיושב דקדוק לשון הרמב"ם שנקט לשון שמיעה.

ואילו תקנת משה רבינו על קריאת התורה במועדות עניינה הוא מצד לימוד לעם של דיני החג, וכוונת משה היתה שיקראו בציבור את הפסוקים, ואחר כך החכם יבאר לעם את ההלכות, וכדקדוק לשון הרמב"ם והסמ"ג. וממילא מיושב למה הרמב"ם חילק את תקנות הקריאה של משה רבינו לשתי הלכות נפרדות.

ועכשיו אפשר לומר שעזרא הסופר הרחיב את תקנת משה רבינו של המועדות, שבה נתקן שצריך לדרוש גם את ההלכות, והוסיף ותיקן כן גם על שאר הקריאות בתורה, שהקריאות צריכות

ישראל, ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים', עכ"ל.

ומשמע שבפועל היו עם ישראל מוגנים מהמצרים, שלא יכלו להתקרב אליהם ולא להזיק להם המלאך שמר עליהם מאחוריהם, ומהצדדים ולפניהם היה את העמוד האש, והיו עם ישראל מוגנים היטב מכל כיוון. [וכן מבאר רש"י הפסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים וכו' שה' הגן על ישראל מהחצים כמו נשר שמגן על גוזליו בגופו].

וא"כ יש להבין מה היה צורך א"כ בקרית ים סוף, הרי אף אם לא היה נעשה עם מצרים דבר היו עם ישראל מוגן. ולאידך גיסא יש להבין, מדוע א"כ עם ישראל פחד מהמצרים הרי הוא ראה איך עמוד הענן מגן עליהם מהמצרים.

מדוע המצרים לא חששו להיכנס לקריאת ים סוף כשהבינו שזה משהו על טבעי לעם ישראל

עוד יש להבין, מדוע המצרים נכנסו לים סוף, הרי הם כבר היו 'למודי ניסיון' שה' מעניש בצורה על טבעית כמו שנוכחו היטב לראות את כל עשרת המכות, וא"כ כאשר הם רואים משהו על טבעי, שהים נקרע לשנים, עליהם להבין שכזה דבר נעשה לטובת עם ישראל לחלצם מצרתם, ומדוע הם נכנסים ביודעין למלכודת כזו שיתכן ועם ישראל יצא והם יישארו בפנים.

ב.

מדוע הנס של קרית ים סוף הוצרך לבקשת ישראל, ולמסירות נפש בשונה משאר הנסים שהיו קודם לכן

ואולי אפשר לפרש זאת, ובהקדם מה שיש להעיר לשוני יסודי בין שאר הנסים שהיו לעם ישראל בקריאת ים סוף שונה משאר הנסים שנעשו להם.

דהנה כאשר משה רבינו התפלל לה' שיושיע את עם ישראל, אמר לו הקב"ה 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו', היינו שיכנסו לים סוף. ומבואר במכילתא 'מתוך שהיו עומדין ונוטלין עצה קפץ נחשון בן עמינדב ונפל לים עליו הכתוב אומר הושעני אלהים כי באו מים עד נפש וכו' מיד אמר המקום למשה וכו' ואתה הרם את מטך, ע"כ.

והנה בכל הנסים שנעשו לעם ישראל במצרים דרך הנס היה שה' פגע במצרים, בלא פעולה שעשו עם ישראל, אכן בנס של קריאת ים סוף, כל זמן ועם ישראל לא צעק לה' והגיע למצב של אין

יש להבין בכמה דברים בפרשה זו של שילוח עם ישראל ממצרים, ורדיפת המצרים אחר בני ישראל, ופחד ישראל ממצרים, וקריאת ים סוף.

מדוע מצרים העזו לרדוף אחר ישראל לאחר כל עשרת המכות שחוו

ראשית יש להבין מהיכן היה עוז למצרים לרדוף אחרי עם ישראל, למעשה כבר לא נותר מארץ מצרים כמעט שום דבר, לא ממון ורכוש, ונזק בגוף ובנפש, האמון ב'אלוהי מצרים' מסתבר שהתחלש לאחר ששחטו בני ישראל את כבש 'אלוהי מצרים'. ואיך יתכן שאחר שאומת מצרים סבלה כ"כ הרבה, פרעה ועבדיו רצים במהירות להחזיר את ישראל אליהם, כאשר הם יודעים שה' קרוב אליהם יותר מאי פעם. וכי הם לא חששו שאף אם נניח יצליחו להחזיר את ישראל אליהם, כל הסבל שסבלו יחזור על עצמו.

מדוע חששו ישראל מהמצרים לאחר שראו את גבורת ה'

ולאידך גיסא יש להבין, מדוע בני ישראל חששו ממצרים, הרי ראו איך ה' הכה את מצרים והיה עליהם לסמוך על ה' שינהג אף עתה כן.

ותמוה מאוד שכאשר יצאו עם ישראל ממצרים סמכו על ה' ואפילו לא הכינו מזון אלא סמכו על ה' ואילו עתה טענו 'המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות' להיכן אבדה אמונתם.

מדוע אמון ישראל היה במצרים וביציאת מצרים ובמקרה דנן חששו

ותגדל התמיהה שהרי רק מי שהאמין בגאולה יצא ממצרים ומי שלא מת בחושך, הוי אומר שאלו שיצאו היו בעלי אמונה חזקה, וצריך להבין מדוע לא עמדה להם האמונה במצב זה, מה היה כ"כ קשה להאמין במצב זה יותר מבזמנים אחרים, ועוד לאחר כל האותות והמפזות שהפלה ה' במצרים.

המלאך ועמוד הענן הגנו על ישראל מהחצים של המצרים, ומה היה הצורך א"כ בקריאת ים סוף ומדוע פחדו ישראל

ואופן הנס של ישועת ישראל צריך ביאור כשלעצמו, שדרך ישועתם ממצרים היה ע"י שנכנסו לים סוף, ולכאורה מדוע הוצרכו לזה, והרי כתוב במדרש וכן מבאר רש"י (פסוק יט) ויסע מלאך האלוקים ההולך לפניו, וילך מאחריהם: וביאר רש"י: 'להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה

ומעתה מתברר שהטעם שישועת עם ישראל היתה ע"י קריאת ים סוף, זה מחמת כמה מטרות, והמטרה העיקרית שבהם היא לחזק לעם ישראל את הידיעה שהקשר הוא בינם לבינו אינו תלוי בקשר של האבות לה'.

זה הרווח והמטרה של יציאת מצרים לחדש לעם ישראל את הידיעה, שהם לא רק אומה שיש לה זכות אבות, אלא היא אומה שיש בה מעלה בפנ"ע, שיש להם קשר לה' באופן ישיר ובעת צרה הם מתפללים ונושעים.

הצורך בקשר חדש של עם ישראל לה' לגרום לאדם יראת שמים

ויתכן ליתן טעם בצורך זה, משום שכל זמן והאדם סבור שה' חייב להצילו מחמת קשר קדום לאבות הקדושים הוא יכול כביכול לנהוג ככל העולה על רוחו, לא כן כאשר הוא יודע שהנהגת ה' עימו תלויה במעשיו, אזי האדם נזהר היטב בפועל במחשבותיו ורגשותיו.

קריאת ים סוף לסלק איום עתידי מהמצרים

סיבה נוספת לקריאת ים סוף הרי זה בכדי 'להאביד את מצרים' היינו שכל זמן ועם ישראל ידע שהמצרים קיימים בעולם היה להם חשש שבאיזה שהוא שלב יבואו המצרים שוב לשלוט בהם. לכן היה מטרה חשובה לאבד את המצרים, שלא יהיה איום לא בפועל ולא ברגש על עם ישראל.

הטעם מדוע המצרים לא פחדו, וישראל חששו מהם

לאור האמור לעיל, יתכן לומר שהטעם שהמצרים לא פחדו להילחם בישראל ולאידך עם ישראל חשש מהמצרים באופן לא מוסבר שהרי היו מוגנים ע"י העננים, וידעו שה' שומר עליהם וכו' הכל היה מכוח ה' המנהיג את העולם ושולט על הרגש והמוח של בני האדם,

המטרה היתה בכדי להביא את ישראל למצב שבו הם יודעים שהם תלויים בחסד ה' בלבד, וישועתם תלויה רק באם יקבל ה' את תפילתם, מה שחזק להם את הידיעה שיש להם קשר ישיר לה', וזהו קשר חדש שלא קשור לאבות הקדושים.

אונים, והלכו אחר דבר ה' בעינים עצומות כשאמר להם לנסוע לתוך הים, ה' לא הושיעם, ומדוע.

ויתכן לומר בזה, שיש כמה סוגים של ישועת ה', יש מה שה' מושיע את ישראל, עי"ז שמעניש את מי שפוגע בהם. ויש ישועה שה' עונה בעת צרה. ויש ישועה שנודעת רק לאחר מעשה, כמו שהיה בהר גריזים שהפלשתים התחבאו בהרים וה' חיבר את ההרים וכו', ונודע לעם ישראל ישועה זו רק 'לאחר מעשה'.

כאשר היו ישראל במצרים וה' הפלה במצרים את עשרת המכות, אפשר היה לסבור שזה כחלק מההבטחה שהבטיח ה' לאבות שיעניש את האומה שתשלוט על עם ישראל כמו שאמר ה' לאברהם אבינו 'גם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי'.

ומעתה אין הכרח שהמכות נעשו מחמת שהמצרים פגעו באהובי ה', עם ישראל. יתכן והעונש בא מחמת ההבטחה לאבות. אך עם ישראל מצידו אינו זכאי לנסים, ואם בעתיד יקרה לו התקלות עם אויבים מי אמר שיהיה לו הזכות לבקש את ישועת ה'.

ורצה ה' להוכיח לעם ישראל שאהבתו אליהם, היא בקשר שלו אליהם, והוא יצילם מחמת שהוא אוהב אותם בלא קשר לאבות.

ולכן היה צריך שיהיה נס לאחר שעם ישראל מבקש עזרה מה', ומאידך עם ישראל מצידו עושה את מה שה' אומר לו ורק אז נעשה הנס, משום שע"ז מתברר היטב שהנס נעשה מחמת הבקשה והקשר שיש בין ישראל לקב"ה ולא מחמת הבטחה לאבות.

ולכן ישועת ה' היתה רק לאחר פניית עם ישראל אליו, ולאחר שעם ישראל הכניע עצמו לה' לגמרי, וקפץ למים והגיע למצב של מסירות נפש בפועל לעשות את דבר ה', רק כשעשו זאת התבטאה האמונה שלהם לא רק ברגש או בשכל אלא גם באברים, ורק אז הושיעם ה', וזה יצר את התשתית להכרה של עם ישראל בכך שיש להם קשר עצמי, חדש, עם הקב"ה ואין הקשר שלהם לה' עובר בהכרח דרך האבות הקדושים.

ג.

המטרה של יציאת מצרים לחדש לעם ישראל שהקשר שלהם לה' הוא קשר חדש ולא קשור לקשר של הקב"ה לאבות הקדושים

"נחשבה" – הגאון מורנו רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א רז"כ "דעת יוסף" אשדוד הים ראה – ויננס,

לוו עלי – ואני פורע.

כתב רבנו בחיי בסוף הקדמתו לפרשת בשלה, שרוב הנסים אשר נעשו להם [לישראל] במדבר היו כדי לבחון את לבם ולהביאם לידי נסיון. בענין קריעת ים סוף, שלא נקרע הים להם ביחד לעשות להם בתוכו שביל ארוך מתחילתו ועד סופו, אלא מעט מעט כי הים היה נס מפניהם, ומדי עברם היו רואים הים לעיניהם. וכן אמר דוד ע"ה, הים ראה ויננס.

וכן כתב שם עוד בענין ירידת המן שלא היה יורד להם ביחד לחודש אחד או לשני חדשים אלא דבר יום ביומו, ולמה הוצרך לעשות כן, כדי להרגיל את טבעם במדריגת הבטחון, ושיהיו עיניהם תלויים בכל יום ויום לאביהם שבשמים, וכדי להבחין את לבם לראות אם יתרחרו אחר מודתיו של הקב"ה.

ומדבריו אנו למדין חידוש גדול, בהנהגת השם יתברך את האדם. שלכאורה היה נראה לעינינו שבקריעת ים סוף היתה המטרה רק להציל את עם ישראל. אמנם מדברי רבינו בחיי מתבאר שתוך כדי הנס הגדול והנורא, הקדוש ברוך הוא מלמד עמו ישראל, שידעו כמה הם צריכים להשגחתו יתברך וליחל לחסדו הגדול שבכל עת, ולכן ההנהגה היתה כזו, שלא לתת להם שביל מתחילת הים ועד סופו, שיראו מראש את הישועה, אלא השביל נפתח להם לפי קצב ההתקדמות של כלל ישראל.

וכמו כן היתה הנהגת השם יתברך בירידת המן, להם מן השמים, שירד באופן זה של דבר יום ביומו, ולא נתן להם הקדוש ברוך הוא הלאם אחת לכמה חדשים, וכל זה למטרה זו, ללמדינו דעת עד כמה צריך האדם לבטוח בהשם וליחל לחסדו.

וכן יש לנו לדעת שכל ענייני החיים המה הנהגת השם אותנו, והם נסיונות לאדם, ויש להם מטרה לבחון אותנו אם לבינו לשמים, ועד כמה בטחונינו חזק בבורא יתברך ויתעלה. וכמה דברים אלו חשובים לנו ללמוד מהם דרכי השם, וכן כתוב בפרשה למען אנחנו הילך בתורתו אם לא.

אמנם מאידך גיסא הלא לנו לדעת כי גם נסיונות החיים מעורבים בעונג, וכמו שמצינו בחז"ל, במסכת ביצה דף ט"ז ע"ב, מאי כי חרות ה' היא מעוזכם, אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמנינו כי ואני פורע. עי' שם.

ולכאורה קשה, מדוע הקב"ה אומר לוו עלי ואני פורע, והלא הקב"ה יש לו הכל, ויכול ליתן גם קודם שהאדם ילוח, אמנם בהכרח שהוא ענין של עמידה בנסיון, ולוו עלי, הוא הנסיון, ורק אח"כ זוכין להתוצאה של, ואני פורע.

וכך היא אמנם המדה בכל חיי האדם, תמיד הקב"ה אומר – לוו, ואני פורע – לעבור קשיים ואחר כך לקבל פירותיהם בעולם הזה.

וגם אצל יוסף הצדיק שבוכותו נקרע הים, היה צריך קודם כל לעמוד בנסיון כדי לקבל אחר כך השכר שקיבל, ולכן מתחילה נאלץ לנום החוצה, כדי לקבל השכר של מושל על כל מצרים וכן מה שים סוף נקרע בזכותו.

וכל אחד מאתנו עובר תקופות בחיים, של לוו עלי, ותקופות של ואני פורע, ולפעמים זה בא ביחד, אבל האדם יכול להיות סמוך ובטוח בהקב"ה וידע נאמנה שהוא מקבל הטיפול הטוב ביותר, מאת ה' מן השמים.

וזהו מה שאמרו, עשה, וסוף הכבוד לבא, דהיינו שצריך תמיד עמידה בנסיון, ואז יש מצב של סוף הכבוד לבא, ואם עם ישראל לא היה עומד בנסיון לא היו זוכים לקריעת ים סוף, וזהו מה שצריך ללמוד בחיים, להיות מוכנים לעמוד בנסיונות, ויד"ר שנזכה לעמוד בנסיונות החיים ולנצח המלחמה מן הצדדים.

וזהו העניין של החליכה במדבר, נחש שרף ועקרב, וצמאון אשר אין שם מים. והיינו שעם ישראל היו צריכים לעמוד בנסיון, ורק כך להגיע אל הארץ המובטחת. ואמרו שלוש מתנות טובות ניתנו לישראל וכולם לא ניתנו אלא ע"י יסורים, תורה וארץ ישראל ועולם הבא. והכל מאותה הנהגה של לוו, ואני פורע.

והנה כמה מאושר האדם שיודע שיש לו כרטיס אשראי מסוג זה, שכביכול הקב"ה משלם ומכסה אותו בסוף החדש...

זמי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראינו אליו.

"בומרנג" (בעין הסערה)

פרק ב' "ועל תלאותיך"

תקציר פרק א'

דודי סטוויצקי בחור כשרוני מאד אבל נעדר אמביציות, אין לו עניין בלגדול בתורה, החלום שלו להיות עשיר מופלג וכן תורה, הוא רואה את דודו שימי איך הוא חי ברמת חיים עשירה בעוד שאביו חי בתנאי עוני והוא לא חצה להישאר כך.

החברות שלו מתמודד עמו בכל יום להשיבו למסלול, אבל העבודה קשה. האם חלילה ישאר כך? על כך נראה בפרק הזה.

בשיעור ג' אירע השינוי המבורך אצל דודי סטוויצקי, בשל אישיותו המיוחדת של הר"מ, הגאון רבי ישראל מאיר קלאר שחונן בכוח מיוחד להכניס אהבת התורה עמוקה בלב התלמידים, אפילו אלו שרחוקים מקרחוק מזרח ממערב.

רבי ישראל מאיר היה בוגר ישיבת לייקווד, מעצמה של תורה בארה"ב, לאחר מיכן למד בישיבת בריסק בירושלים מספר שנים, כל כולו אש התורה, גם כשצועד לבדו ברחוב רואים שהוא שקוע בעומק הסוגיא, הוא רוקד ופניו צוהלות "אוי סיא דאך אזוי גוט דער פשט אין דעם רמב"ם-זה כל כך טוב הפשט ברמב"ם.

או פעמים הוא מהלך כולו שקוע בהרהורים, מפיו יוצאות אנחות חנוקות: איך ניתן ליישב את דברי התוס' מול סוגיא ערוכה? הוא נותן למי שנמצא בסביבתו תחושה, אין בעולם רק הסוגיא ומה שסובב לה. מי ינסה לחשוב לידו הרהורי חולין?!

כל מי שרואה אותו מקבל חשקת התורה, כל שיעור שלו נאמר בניגון ומתיקות מדהימה, כל קטע גמרא מתנגן בשמחה, הוא מטעים כל קטע בגמ', לא מסתער מיד עם קושיות, אלא מבהיר את הגמרא עם רש"י תוס' והמפרשים מסביב עד לפרטים הקטנים, עד שאפילו בול עץ יודע היטב את הנאמר,

רק לאחר מיכן הוא מקשה קושיא שמערערת את כל הנאמר, השיעור הופך למרקחה, הוא נותן לבחורים לנהל את השיעור, הוא רוצה שהבחורים עצמם ינסו להתמודד עם הקושיא, הוא מנווט כל תירוצי שנאמר בנועם, הוא לא מבטל אף אפשרות, אפילו אם זה גובל בבורות או בחוסר הבנה, הבחורים אוהבים את הגישה שלו שנותנת להם חלק בבניית השיעור.

לפתע גילה דודי עולם חדש, ללמוד זה לא עונש אלא משאלת חיים, בשיעור השלישי הוא לומד חברותא עם אבריימי הלפרין, אף הוא ממוצע כישורים אבל משופשף יותר מיענקי קלוגהופט ואיתי גרין החברותות הקודמות. הלימוד איתו הפך להיות תענוג, הפעם הבין דודי את גישת רבי יצחק פרלמן שקישר בחורים ברמות שונות ללימוד, האתגר שווה לשני השותפים, דודי הפך להיות סוג של ר"מ צעיר.

דודי ניסה לחקות את הר"מ בהצלחה מרובה, אבריימי מטה כתף, הוא מסכים להיות התלמיד שלו, הוא לא רואה את גישת דודי כמתנשאת, אדרבה הוא חושב שבדרך זו מתלבנת הסוגיא שבעתיים, שניהם יוצאים מורוחים.

לפתע חלומות הפז שליוו את דודי החלו להיעלם, הוא כבר לא חושב שמשאלת החיים להיות מיליונר גדול כדוגמת שימי הדוד, גם הוא מבין שהתורה היא חמצן החיים ואשרי למי שמתחבר לה, אין מי שמאושר יותר מלומדי התורה, חלומותיו התהפכו למושגים אחרים, לרכוש ידיעה בעוד מסכתות, מלבד המסכתות שנלמדות בישיבה, מבלי לגרוע בעמל שמשקיעים במסכת הנלמדת.

השנה חולפת במהירות ודודי מוצא את עצמו בישיבה גדולה "קניין התורה" של הגאון רבי צבי שטייף, הוא מגיע לישיבה עם שם טוב, בבחיר הישיבה קטנה "עין הש"ס" איש לא זכר את השנתיים הראשונות של דודי שלא היו מוצלחות, הכל הולך אחר החיתום.

דודי עצמו הצליח לשכוח את השנתיים הראשונות, דומה כי תמיד היה הבחור המובחר של הישיבה, שכל מעייניו נתונים בתורת הש"ס. כך חולפות להן שנה אחרי שנה, עד שהגיע לפרק "האיש מקדש".

פרק זמן של שנה חלף מעת שדודי החליט כי הוא ראוי ובשל, עד שהוריו נתנו את הסכמתם לדבר. מרגע ששמו נכנס לרשימת השדכנים, החלו לזרום שידוכים מעולים לבית ההורים, הצעות מהצעות שונות הגיעו, הצד השווה שבהם שהיו ממש טובות, עד שקשה היה לברור ביניהן.

אבל היה שדכן מסוים שעקף את מגישי ההצעות, אבוך בשם ר' נתן קרייזר שלמד בכולל של הישיבה, שם את עינו על דודי, לאחר שלמד איתו מספר פעמים בחברותא ונוכח לדעת כי יש לו ראש ישר מאד, מלבד כישורים מיוחדים, הוא החליט שדודי מתאים לאחיינית שלו שרה לבית משפחת מאיר, יש לשידוך זה מעלה גדולה, גיסו הוא בנקאי גדול שמוכן לשלם עבור חתן טוב טבין ותקילין לבת הזקונים שלו שמצוינת מכל בחינה, מי אם לא דודי ראוי לה.

במקום לגשת עם ההצעה להורי דודי כדרכו של עולם, החליט לעקוף את המקובל, לאחר שליבן את הנושא עם גיסו וקיבל את הסכמתו, הגיע אל דודי לאחר הלימוד עם ההצעה.

"דודי יש לי משהו לומר לך אבקש את מלוא תשומת לבך".

דודי שפיקח היה ומהיר קליטה, הבין את כוונתו על אתר. הוא סימן בידו סימון החלטתי שמורה על לא.

"רק רגע עוד לא שמעת מה אמרתי לך למה אתה שולל?! הביע את תרעומתו.

"כי אני יודע מה הכוונה ואצלנו הדרך ללכת להורים ולא לדבר עם הבחור".

"ידעתי שאתה פיקח אבל עד כמה, לא שיערתי. אבל עם כל זאת הפעם זה שונה, ניסיתי כמה פעמים להתקשר אבל אני לא מצליח להשיג אותם, גם שמעתי שיש תור ארוך עד סוף מאה שערים, לכן ניסיתי לעשות מעקף קטן, אני נותן לך רק את הפרטים, את היתר יעשו הוריק" התנצל ר' נתן.

דודי הסמיק כולו, עד עתה לא היה בתוך התמונה, היו אמנם מספר הצעות על הפרק, אבל ההורים לא שיתפו אותו ישירות בהצעות, כדי שלא להוציאו מהלימוד, הם עשו כל שביכולתם לסגן את הדברים עד שישתכנעו שאכן יש בידם הצעה מתאימה ביותר.

עד עתה נפלו כל ההצעות בשלב הראשון של הברורים, האמא מרת ברוריה העריכה מאד את בנה המיועד לחתן, לא כל אחת ראויה לו, לפיכך ירדו ההצעות בזו אחר זו ולא הגיעו לידיעת דודי, זו הפעם הראשונה שהוא בסוד העניינים, לא דרך ההורים אלא מבחון.

כשבא לספר על ההצעה היו ההורים בהלם, ככה עוקפים אותם, איזו דרך זו?

אבל לאחר שהתעשתו החלו לברר על ההצעה, האמא עשתה כמיטב יכולתה לברר אצל כל מקורות האינפורמציה, מלבד עוד שמות שנוספו להם, התברר שאכן ההצעה הולמת להפליא, לאחר ליבון העניין הוחלט לתת אור ירוק לשידוך, האבא בעצמו נפגש עם האבוך המציע ועם אבי המדוברת ונתן את האישור לפגישה.

דודי נפגש עם המזדוברת בבית המציע, כבר בשיחה הראשונה התברר לו שר' נתן לא טעה, יש לו הבנה מעולה, המוצעת מתאימה לו היטב, השאיפות שלה שהבעל יהיה אברך כולל במלוא מובן המושג, הוא לא הסתמך על פגישה זו, אלא עשה עוד שתי פגישות נוספות, לאחר מיכן ישב עם ראש הישיבה ועם המשגיח רבי הלל שפירא, הוא גולל את כל הפרטים ושאל בעצתם, לאחר כל הדיונים שנעשו בכובד ראש הוחלט כי ההורים יתנו לשדכן את ברכת הדך לסגירת השידוך.

רב נתן קרייזר הביע את שמחתו, אף הוא שמע מפי רעייתו כי גם המזדוברת משוכנעת כי השידוך מתאים לה מאוד, נותר לברר, האם גם דעת האב כן. לאחר שיחה מקיפה הביין רב נתן מגיסו כי עד למחר תהיה ביזו תשובה ברורה, עד עתה הייתה הרוח חיובית, אבל ביקש לעשות עוד איזה בירור קטנטן לפני סגירת השידוך, הוא לא פירט את כוונתו, לאחר שעשה כל כך הרבה בירורים למה לו עוד בירור? אבל סתם מקשן עם הארץ.

עוברים יומיים שלושה ואין קול ואין עונה, כאילו מעולם לא דובר על שידוך, רב אברהם סטוויצקי נדהם, מה השקט המוזר שלפתע שורר? הוא הרים טלפון לאותו ר' נתן ושואל אותו פשר דבר, מהצד השני החלו להישמע גמגומים.

"ר' אברהם שכחתי לציין פרט חשוב, האבא הוא בנקאי ובדיוק כעת סוף השנה האזרחית, כמנהל בנק עליו לערוך את המאזן של כל השנה שחלפה, זו הסיבה שהוא מתעכב מלתת תשובה.

"בסדר אין לי קפידא, אבל שתי הערות לי על כך. א) היה על האבא לומר כן מראש, מה שהוא אמר היה שחסר רק פרט קטן בשידוך, עתה התברר לי כי כוונתו הייתה לברכת רבו לשידוך, חשוב לדעת מה אמר הרבי על ההצעה. ב) נדמה לי שכבר עברנו את תחילת השנה האזרחית החדשה, אני נמנה על לקוחות של בנק לאומי שגדול בהרבה מבנק דיסקונט, ראיתי שסיימו כבר את המאזנים, הבנק פתוח לרווחה לפני הלקוחות, האם בנק דיסקונט שאינו מן הגדולים בארץ, מצריך זמן רב יותר?!" תמה אברהם קצת בקול.

ר' נתן חש שלא בנוח. "בלי נדר בצהרים אצור קשר עם גיסי ואשאל אותו פשר דבר".

אבל בצהרים לא ניתנה התשובה גם לא למחרת מוחרתיים. את התשובה במקומו נתן עיתון "המודיע" כעבור כמעט שבוע התפרסמה הודעה במודיע, כי הבחור אשר זלצברג התארס בשעה טובה ומוצלחת עם שרה מאיר (הבת של הבנקאי).

ר' אברהם היה שרוי בתדהמה, היעשה כן בישראל? לנהל שידוך בשני ערוצים כשאחד אינו יודע ממשנהו?

דבר אחד הסיק האב, טוב שדודי לא השתדך עם משפחה שאין לה ערכים מוסריים גבוהים. אך תמה על אותו ר' נתן קרייזר, אך נתן יד לעוולה כזו.

מאחורי הקלעים שמע כי האבא נמנה על חסידי רבי פלוני, כשבא לקבל את ברכת הרבי העלה הרבי בפניו תמיהה עזה.

"מפני מה איך חושב על שידוך מהחוג שלנו, כתוב בתורה "מבשוך לא תוכל להתעלם" האם זו רק המלצה ותו לא? הייתה זו כמובן הערה מחכימה, ודי לחכימא ברמיזא, אך לא היה בזה הסבר נאות, מה מצאו בבחור שלא הגיע לקצה קרסוליו של דודי ולא המתינו להצעה שתאזן את האבדה.

עוברים יומיים נוספים, רב אברהם פוגש את לייבל שוכמן אצלו התעניין על המשפחה רבות, הלה ניגש אליו ונתן לו הסבר נאות למה שקרה.

"גופא דעובדה כך הווי. משפחת זלצברג רצו את השידוך מאד ודחפו לך בכל דרך, אלא שהבחור המוצע לא היה מעידית עולם הישיבות, גם לא מהבינוניות ואם לא נחטא לאמת, שמא עידית דיבורית היה, מר מאיר לא היה מעוניין בשידוך, למרות שמשפחת זלצברג הייתה מוכנה לתת יותר ממחצית הוצאות החתונה והדדור, עוך החתן חשוב יותר, השיב האבא לשדכן, לכן העדיף לשמוע את השידוך עם משפחת סטוויצקי העניה שלא מסוגלת לתת אפילו כדי שלישי.

אבל קודם סגירת השידוך נודע למשפחת זלצברג בדרך כל שהיא, כי השידוך עומד להיסגר, האבא שלח בבהילות את חברו יעקב קנעפלמאכער סגן מנהל בנק בבנק פאג"י עם הצעה מפתה. כל הוצאות השידוך כולל החזקת הזוג הצעיר לעשר שנים עלי ולבד שיסגרו עמי את השידוך.

כאן כבר לא יכול היה מר מאיר לעמוד בפיתוי, עם היותו מנהל בנק חשוב היה בעל חוב גדול, בשל ההוצאות הרפואיות של רעייתו שהייתה חולה חמש שנים במחלה הממאירה ונצרכה לטיפולים יקרים מאד שאינם מצויים בסל התרופות. הוא התייעץ עם ידיד שאחז את עצמו ל"אחד מטובי החכמים שבדור" שהכריע עבורו. "מאשר שמנה לחמו" אולי אינו עידית, שמא תאמר גם בינונית אינו, אבל פעמים יש ספק בינונית שנעשית עידי עידית בתנאים מסוימים.

הוא חקר על הבחור היטב וגילה שהוא טוב לב ובעל מידות תרומיות, שפל בך ומקדים שלום לכל אדם, הוא מבין בלימוד מה שמוציא אותו מכלל בור, כן נבחן על כל מסכת מגילה למפרע, יודע לומר ווארטים טובים בשולחן שבת, כשמצרפים את כל המכלול, גוברת ידו על דודי סטוויצקי שאמנם כיום מצוין גדול, אבל בעבר לא היה מי יודע מה, גם מידותיו טעונות שיפור רב, יש להעדיף על כן את אשר בהווה על פני דודי בעבר.

מספר ימים הצטער דודי על הסיפור, כשתרעומת קשה בלבו. הפכתי להיות מקור סחיטה, דרכי הצליח הבנקאי מאיר להוציא סידור מלא לבתו, אלמלי אני לא היה יכול להשיג אפילו כדי מחצית, מדן "גורם לממוך" עלי לקחת מחצית הרווחים.

אבל לאחר מיכן התגבר על מידת הכעס, הוא עיין בספרים הקדושים ונוכח לדעת כי הכל נחתך משמיים, אם משמים נגזר שהיא לא בת זוגו לא תועיל שום השתדלות, הוא ניגש מיוזמתו אל ר' נתן קרייזר שהיה נתן במבוכה עצומה כל אותו זמן, ולחץ את ידיו בחביבות רבה.

"נפתחו עיני לדעת כי השידוך הנ"ל אינו מתאים עבורי, אם הייתה זו המיועדת לי, לא היה קורה כזה סיפור משונה, עדיף שההוכחה תבוא קודם שהתקרבו ועדיין לא הספקנו לטוות את העתיד יחד".

דודי המשיך לשוקד על תלמודו כאילו לא אירע דבר, הצעות עלו וירדו ולאחזניו לא הגיע דבר, הוא לא רוצה לדעת ס"ד אלא דברים רציניים ביותר, כדי שדעתו לא תהיה מוסחת מהלימוד.

ערב שבת כשבא דודי לביתו, שומע הוא את הטלפון מצלצל, אמו מרימה את הטלפון, היא לא מבחינה כי דודי נמצא בקרבת מקום, דודי משתדל לא להקשיב, אבל שברי מילים הגיעו לאוזניו. מוחו החריף קלט כי הצעה חדשה הגיעה אל הבית, השדכנית היא חברה של גיסת האם, המוצעת היא טובה הירשברג בת למשפחה עשירה מאד מחיפה, בת יחידה שלומדת בסמינר של בית יעקב לא הרחק מביתה, לפי התהילות שהשדכנית פיארה בהן את הבת, מדובר ביהלום נדיר חמישים קרט ואחת למאה שנה נחשף לעולם.

האבא מסתובב בקרב חסידי סרט ויז'ניץ, הוא אמנם לא חסיד אבל יש לו נשמה חסידית, הבית ספג הרבה מהחסידות החמימה, המוצעת מעוניינת בבעל שישב וילמד כל היום בכולל מתוך גיעה, לפיך דודי נראה מועמד מתאים עבור המשפחה.

אמו הביעה הסתייגות נמרצת מהשידוך.

"אני לא מתלהבת משידוך עם בת יחידה, זה שידוך חונק מאד, אין מצב שההורים לא יתערבו בחיי הזוג היחיד שלהם, הבן שלי יהיה תחת מגדלת, כל מה שלא יעשה יבחן באלף עיניים, חסרון נוסף, דודי לא בא מבית של עשירים, אין לו מושג באורחות חיים המאפיינים משפחה שטובלת בכסף, זה סגנון מיוחד ושונה מהבית בו גדל דודי, אני מעדיפה משפחה שגדלה על פת לחם "טוב פת חרבה ושלווה בצידה מבית מלא זבחי ריב" העבירה האמא את שבט בקורתה על השידוך.

זכר השידוך הקודם שהוצע שאף הוא טבל בכסף (אבא בנקאי עשיר) שנהג בזלזול רב בהם אחרי שהדברים היו סגורים, העביר בה צמרמורת משידוכים עם ניחוחות של עושר.

"גב' ברוריה, אני ממש מתפלאת עלייך שאת פוסלת הצעה בלי לבדוק אותה, איך אפשר לעשות כן? האם זו דוגמא של אמא אחראית?" מטיחה השדכנית שרה כהן שידועה הייתה בחרצובות פה חריפים ביותר, את ביקורתה באם.

היא ממשיכה כשנימת כעס ופגיעות נמסכת בדבריה.

"תעשי לכל הפחות בירור קטן מלמעלה, אתן לך ארבע שמות של חברות שתי מורות ומחנכת, תשמעי מה הן אומרות רק אחרי כן תסיקי את המסקנות. מעולם לא קיבלתי יחס בוטה כל כך מהורים לשידוכים שלי" הוציאה השדכנית את כל עלבונה החוצה.

"אני מפחדת משני דברים, שידוך עשיר ובת יחידה, שילוב הרסני ביותר, אם היה לכל הפחות ילד נוסף שימלא את חלל ראשם, הייתי פחות מסויגת, גם אם זה היה שידוך עשיר, אבל השילוב של שני החסרונות מפחיד אותי מאד" הצטדקה האם בפני השדכנית התקיפה.

"אני עצמי בת יחידה להורים עשירים מאד, משפחת רוזנגרטן משוויץ, גילתה לפתע גב' כהן קלף נסתר שהיה מוחבא עמוק בחיקה, אני חיה עם בעלי ומשפחתו כעשורים שנים, בלי תקלים מיוחדים, לא יותר מכל משפחה רגילה, הקמתי ב"ה משפחה לתפארת, יש לי כיום שנים עשר ילדים שחונכו להפליא, אבי ואמי שיחיו רוים מאתנו נחת יהודית אמיתית, הם לא מעירים רק מאירים פנים, בעלי שבא ממשפחה עניה ומרובת ילדים, חש באושר רב וכבוד נפלא כשהם באים מדי קיץ לביתנו, הבית חוגג את שהותם עמנו, הוא נוהג כלפיהם כבן לכל דבר, הם מתגוררים אצלנו כחודשיים, לאחר מיכן מותירים מתת יד רחבה מאד שמועילה לפרנסתנו לארבעה חודשים, אם לא יותר".

"אני שומעת, אך נותרת בעמדת, יש הבדל בין הורים שמתגוררים במדינה אחרת להורים שגרים ממש ליד הזוג הצעיר, אני לא מאמינה שהם יסכימו לתת לזוג להתגורר בעיר אחרת, מה שיביא לעצמאות מסוימת לזוג הצעיר" לא איבדה האם את לשונה.

"אף על פי כן, אני מבקשת, נא לא לזלזל בהצעה, תבררי ותסיקי את המסקנות אח"כ, לא אכעס אם לאחר הברורים תישארי בדעתך" חתמה גב' כהן את דבריה, תוך שהיא מותירה אוירה מתוחה בבית.

את כל השיחה שמע דודי, הוא היה כמה לשידוך, לפתע גילה כי יש גם מצב של נתק, ארבעה חודשים צחיחים עברו מהשידוך הקודם, כאילו נדברו כל השדכנים לעשות יד אחת, להטעים את החסר, אין אפילו צל צילה של הצעה, השם ומספר הטלפון כביכול נמחקו מפנקסי השדכנים, זה לא היטיב עמו כל עיקר.

באותו פרק זמן הספיקו כחמישה עשר בחורים מהשיעור להתארס, חלקם הגדול בחורים שלא הגיעו לקצה קרסוליו, לכל סיר יש את המכסה שלו, טבעו השדכנים מטבע לשון, אך משום מה לסיר שלו אין מכסה, אם כן, אולי החליד בלא שימוש.

כל שידוך צבט את לבו, למה הם ברי מזל יותר ממני? הוא לא הוציא את תסכולו החוצה, אבל בפנים בתוך הלב נגס הכאב חתיכות רציניות, עתה מגיעה הצעה ואמא מורידה אותו מהפרק בלי אומר ודברים!?

האמא שחכמה הייתה קלטה את המבט הנפול של דודי שלא העז לומר לה מה שיש לו בלב, עכשיו הבינה שהיה שותף לשיחה בלי משים לב, המצפון הרגיש ייסר אותה, אולי הבחורה מצוינת במידות, לא תמיד בת יחידה מסמלת מפונקת גדולה, אולי בכל זאת תברר על השידוך ואם הדבר יראה מתאים תבקש שיתגוררו בשכונה רחוקה מעט מההורים, כדי שהבית לא יהיה נתון להשפעה התמידיה שלהם.

היא החליטה לעשות עבודת מחקר על השידוך, כעבור שלושה ימים הבינה שגב' כהן לא הפריזה בדבריה, אותה בחורה מצוינת במידות מיוחדות ובראית שמים טהורה, היא מוכנה נפשית לנהל בית תורני דוגמת ביתם ואין לעשירות כל השפעה עליה, חבל להחמיץ את השעה, היא יושבה על המדוכה עם בעלה, כעבור שבוע נוסף של בירורי בירורים עם כל מי שיכלה להשיג מהם מידע, הרימה טלפון לשדכנית והודתה לה על הרעיון, יש עם מי לגשת לשולחן, אם הצד השני מוכן לשידוך, הם נותנים את ברכת הדוך.

כעבור שבוע ניפגש דודי עם הצעה המדוברת, הפגישה זרמה כאילו האחד קורא את מחשבות זולתו, רוב השאלות היו מיותרות, המדוברת הייתה פקחית בצורה מדהימה, ענתה על הכל כאילו מתוך הנייר, נראה היה שעשתה שיעורי בית מושלמים, היא הכירה את דודי מתוך עבודת מחקר שעשתה עליו, לא היה צורך לבזבז זמן על חיפוש נושאים.

כעבור ארבע פגישות יסודיות מאד, הרגיש דודי כי הוא מוכן נפשית להקים בית, עם המושלמת של הדור, כפי שסיפר להוריו בהתלהבות.

היא התחייבה לתת לו חיים שקטים פנויים מכל טרדה, יש לה הצעת עבודה לא הרחק מהבית שמשלמים היטב, הסביבה חרדית לחלוטין, היא עובדת רק עם נשים, מה יכול להיות יותר טוב מזה? עד שתגדל המשפחה, יש לה אפשרות לצבור כסף רב לקופת חסכון, כדי שיהיו מוכנים לימי סגריה, כשאין עבודה כמעט.

השדכנית נתנה אור ירוק להורים, הייתה לה שיחה עם האמא והבת ושתייהן הביעו את הנכונות לסגור שידוך, היא קבעה פגישה סגירה ודודי יחד עם הוריו נסעו לחיפה כדי לסגור ווארט.

דודי לא היה זהיר דיו, הוא גילה את הסוד רק לחבר אחד בלבד, שמוליק לזין החברותא שלו לסדר שלישי, הם היו חברים בלב ונפש, לא אחת עשו משמרים שלמים יחד, לפני שנסע לחיפה לחש דודי לאחזנו, כי הלילה יעדר מהסדר, הוא נוסע עם הוריו לצפון, הוא לא הרחיב את היריעה, אבל שמוליק שפקח היה לא הוצרך ליותר, כחבר נאמן קנה שתי קופסאות טיים על חשבוננו, כי דודי אינו מעשן ואינו יודע אפילו איך מחזיקים סיגריה בפה.

כשהגיעו למקום, קיבלה אותם המוצעת כשהיא לבושה בפאר מחלצותיה, נראה היה שהכינה את עצמה היטב לעניין, עיניה זרחו מאושר רב, האמא נכסה למקום ארשת פניה רצינית היא לחצה את ידי גב' ברוריה בעדינות ורמזה להורים לשבת על כורסאות מפנקות במיוחד, הבית טבל בעושר רב, לא היו צריכים לזה עיניים בוחנות, זו הייתה וילה ענקית בעלת 8 חדרים גדולים, עם ריהוט בסגנון מיוחד, מוסיקה שקטה נשמעה ברקע שנתנה לנוכחים הרגשה נעימה מאד.

דודי ישב לפגישה קצרה עם המיועדת וחיכה לאבא שלא היה בבית, הדבר נראה לו מוזר ביום שסוגרים ווארט הוא נעדר?

המענה שקיבל. הוא הלך ללמוד שיעור דף היומי בבית כנסת לא הרחק מהבית, הוא שומר על קביעות בהקפדה יקית.

לאחר שחזר ראה אותו דודי לראשונה ולבו נצבט בתוכו, הפנים לא שידרו שמחה, הוא היה נראה עצבני ביותר, עיניו התרוצצו בחוריהן כעכבר נפחד שנס מחתול טרף זריז שמנסה ללכוד אותו, הוא נכנס לחדרו והסתודד עם אשתו משך שעה ארוכה.

כל אותו זמן עמדו דודי והוריו תמהים, לא ניכרת הייתה בבית כל תכונה לסגירת ווארט, אלמלי שהשדכנית התחייבה לאמא בהן צדקה כי השידוך סגור, סבורים היו שהכל טעות, אבל לא רצו לקלקל את האווירה.

לאחר מיכן יצא האבא ולחץ את ידי ר' אברהם בהבעה פושרת למדי, הוא הגיש לו כוס תה חם עם עוגת שמרים זולה מהחנות בהשגחת ה"בד"צ, לאחר מיכן דיבר עם האבא באידיש עסיסית מאד, רוויה משפטים שלימים בגרמנית, הוא נתן להורים להבין כי הבת והאמא לא סיכמו עמו דבר ועל ק הוא כועס מאד.

"וואס בעהן איך אשטיק שוואנג? היתכן שאהיה סרח העודף, זה שמביא את הכסף לבית ואין לו דעה אישית?! איש לא הודיע לי כי יש לי הערב אורחים ובודאי שלא אמרו לי שעומדים לסגור שידוך, לא לקחו אותי בחשבון כאילו אני עציץ פרחי פלסטיק זול שניצב אי שם בבית, אבל לכל הנוכחים יש טעות גדולה, מבחינתי השידוך מתחיל רק עתה.

אני צריך לשבת ולתת את דעתי על חתני לעתיד, חשוב לי לכך לדבר עמו שיחה ארוכה, אני צריך ללמוד אותו היטב, כדי לדעת אם אני יכול לתת לו את בתי היחידה, היא לא סתם בת יחידה, היא בת לניצולי שואה שכמעט הגיעו לתאי הגזים ובניסי ניסים נחלצו ברגע האחרון לפני שהדלתות נסגרו עליהם (הדברים התרחשו בשני זמנים ובשני מקומות שונים).

לפיך עלי לעכל את החדשה הזאת שיש לי ממשך ולא סתם...אלא בחור עני שלא מבין בכסף כלום, אתם צריכים להבין שיש כאן שתי מטלות: (א) שיתאים לבית שלנו (ב) שיתאים למדוברת, גם אם הבת אומרת שמבחינתה הוא מתאים, עדיין זה לא אומר שהוא מתאים לבית, אני סבור שחצי שנה תספיק כדי להסיק אם אכן הבחור ראוי לרשת אותי".

